

שרשרת הדורות

Sharsheret Hadorot

חקר תולדות המשפחה היהודית

אביב 2000	החברה הגניאלוגית הישראלית	כרך יד', מס 3
-----------	---------------------------	---------------

המחיר: 40 ש"ח

תוכן

1	בשער.....
	נפתלי בר גיורא (במברגר) ז"ל
2	אסתר רמון.....
	סולומון ישעיה שטרן
2	לוסיין האריס.....
	על הירושה שהשאיר מסעוד פורטוגזו כהן, הודו מברזיל
3	מטילדה טג'ר.....
	החיים בבתי-הדירות שבזרם מורת מבהטן, ביו-יורק
5	הלן סטפק.....
	יהודי סטרופקוב: מדוע ואיך כתבתי את הספר
6	מלוודי אמסל.....
	החיפוש אחרי בני משפחת הימלהך
8	מרתה לוינסון לב-ציון.....
	חיפוש בני משפחת לינדמן מכולל ודהלין
9	שמואל שמיר (מזרחי).....
	מפעל פנקסי הקהילות של יד ושם
12	שמואל ספקטור, סיכום הרצאה.....
13	כנס יסוד של המרכז ע"ש אבולעפיה.....
	קול קורא
14	עדה הולצמן.....
	פגישת החברה הגניאלוגית הישראלית עם ד"ר סלי אן אמזרזק
16	הרייט קסו.....
	טקס חניכת בניין הארכיון והספרייה של "יד ושם"
16	הרייט קסו.....
	מחשוב דפי העד: פריצת דרך בחקר השואה
17	ז'ן-פייר סטרוויס.....
	מקורות מידע - על קהילות ספרד והמזרח
19	לבנה דינרמן.....
19	הכנס הבינלאומי לגניאלוגיה יהודית - ירושלים 2004.....
	אתרי אינטרנט בגניאלוגיה יהודית
20	הרייט קסו.....
21	ביקורת ספרים.....
22	ספרים חדשים.....
	סיכומי מאמרים מתוך כ"ע זרים
22	מטילדה טג'ר, אסתר רמון.....
24	מכתבים למערכת.....

השם

כאשר אנו עוסקים במחקר גניאלוגי אנו מנסים לגלות את תולדות המשפחה, במטרה לבנות עץ. אנו טורחים הרבה בחיפוש במקורות, במציאת הדרך הנכונה להגיע לעוד דור ולעוד דור לתוך העבר, ובאיסוף עוד ועוד נתונים, ומקווים להפוך את כל אבני הפסיפס האלה לתמונה שלמה. אנו צוברים שמות ותאריכים – כי הרי מתוך השמות והתאריכים נבנית הגניאלוגיה – שמות של אנשים, שמות של ערים, של עיירות ושל כפרים, וכן תאריכי לידה ונישואין, תאריכי פטירה ואף תאריכי גירושים ופוגרומים.

ואולי ראוי מדי פעם לעצור לרגע, להתבונן שוב בשפע השמות והתאריכים, ולזכור כי מאחורי כל תאריך עומד אירוע בחיי אדם, מאחורי כל שם מקום עומדת הסביבה שבה אדם חי וגדל – "תבנית נוף מולדתו" – ומאחורי כל שם אדם עומדת מסכת חיים שלמה. כל אלה מצטרפים לסיפור, סיפור פשוט או מרתק, סיפור פרטי או סיפור הנוגע לכלל. וחבל שלעיתים הסיפור החי, סיפור הענף הבודד, הולך לאיבוד בתוך יער הנתונים.

בגליונו זה אנו נותנים מקום לכמה סיפורים כאלה, סיפורים אישיים המאירים אדם או מקום באור אינטימי יותר, ומקרב אותם אלינו. לוסין האריס מספר לנו על סבו ועל הקשר החם שהיה לו עמו, *משילדה טג'ר* מספרת על חייו המרתקים של אחד מבני משפחתה, מסעוד פורטונטו כהן, ומרתה לב-ציון משלבת בתיאור חיפושי השורשים את סיפור חייהן של שתי אחיות. אחת מהן בספתה בשואה והשנייה ניצלה, והיום היא בת 90 ומספרת את הסיפור. ולבסוף, *הלן סטפק* מספרת על מקום. היא משתפת אותנו בסיוור בין בתי הדירות הגדולים בדרום מנהאטן בניו-יורק, במקומות שהתגוררו בצפיפות המהגרים היהודים הרבים שהגיעו מאירופה בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20, שם עמלו לפרנסתם וגידלו את ילדיהם, וקיוו להגשים את חלומם לחיים יותר טובים.

לפנינו גם המאמרים הגניאלוגיים "הרגילים", כמובן: *מלודי אמסל* מספרת על הספר שהיא כותבת על קהילת סטרופקוב, *שלמה שמיר* מדבר על חשיבות השמות במחקר הגניאלוגי, *שמאל ספקטור* מספר על מפעל פנקסי הקהילות של "יד ושם", *ח'ן-פייר סטרוויס* מתאר את מפעל מיחשוב "דפי-העד" באותו מוסד.

לא פסחנו על המדורים הקבועים – ספרים, סיכומי מאמרים ומכתבים למערכת – ופתחנו שני מדורים חדשים:

1. אנו מגישים לקוראים רשימה של כתובות אתרים באינטרנט, ונשתדל להתרכז בכל גיליון בנושא אחד. אנו מבקשים מקוראינו לשלוח לנו כתובות של אתרים מעניינים בתחום הגניאלוגיה ובתחומים קרובים לה.
2. מדור שנושאו הוא עצות קטנות ("טיפים") בגניאלוגיה. הפעם הזאת המדור מופיע רק בחלק האנגלי של הגיליון, מאחר שכל הדוגמאות הן בהכרח באנגלית: המדור עוסק הפעם בהסבר שיטת ה-soundex לאיתור שמות. שם המדור באנגלית הוא gentips, ואנו מזמינים את הקוראים להציע שם מתאים בעברית.

בגיליון הקודם התפרסם המאמר *משפחת שטרן מפרנקפורט וקליטתה באצולה האנגלית*, מאת *הרולד לואין*. לצערנו הרב נפלו הרבה שיבושים במאמר, ואנו מפרסמים אותו מחדש, בחלק האנגלי של הגיליון. עם קוראינו ועם המחבר הסליחה.

זהו גיליון האביב של שרשרת הדורות, ואחריו נצא לחופשת הקיץ. אני מאחלת לכל קוראינו ולחברי במערכת קיץ נעים ומלא עניין, ונתראה כולנו בסתיו בכוחות רעננים.

יוכבד קלוזנר

נפתלי בר גיורא (במברגר) ז"ל

אסתר רמון

אנו מודיעים בצער על פטירת חברנו לשעבר נפתלי בר-גיורא (במברגר).
נפתלי בר גיורא נפטר באופן פתאומי בזמן עבודתו בשטוטגרט, גרמניה ב- 15 בינואר 2000 ונקבר בהר הזיתים בירושלים.

הוא תרם רבות למחקר הגניאלוגי בעבודתו בבתי הקברות היהודיים בגרמניה. הוא פיענה את הכתובות על המצבות וטרח רבות להשלים את המידע על כל אחד מהנפטרים.

הוא הוציא שמונה ספרים בעלי צורה נאה ונחיים לחוקר:

Diersburg, Wuerzburg, Gebenhausen-Goettingen, Celle, Gailingen, (2v.), Wanbeck (2 v.),
Neuwied & Schmieheim (2 v.)

שני ספרים נוספים מוכנים לדפוס ואנו מקווים שאשתו תצליח למצוא עזרה בהוצאתם – Hanau & Berlichingen.

יהי זכרו ברוך!

סולומון ישעיה שטרן

לוסיין האריס

עתה נוסדה. הם מכרו במסירות לחבריהם תעודות
באמנות קולוניאליות יהודיות.

סולומון הרפתקן התנדב לשרת בצבא האנגלי במלחמת
הבורים, הגיע לדרגת רב-סמל וקיבל את האזרחות
הבריטית ב-1903. הוא חזר לבלגיה והמשיך את
המסחר ביהלומים עד 1914 כאשר פרצה מלחמת
העולם הראשונה. דרכו הבריטי עזר לו להעביר את
כל משפחתו ללונדון, ושם הם התגוררו עם משפחת
קרבר (Krever). אחרי המלחמה הופיע סולומון לפני
בית המשפט האנגלו-גרמני וזכה בכמה משפטי בוררות
נגד אנשי עסקים גרמניים. כשפרצה מלחמת העולם
השנייה, הוא פונה מלונדון לזמן קצר, אך הוא חזר, ויום
אחד התמוטט ברחוב ונפטר, ב-1943. הוא קבור
בבית-העלמין אנפילד (Enfield).

אמי ואני נהגנו לנסוע ללונדון לשבוע או יותר להיות עם
סבי וסבתי, ואני למדתי לאהוב ולכבד את סבי מאוד.
הוא היה אדם משכיל, ועודד אותי בלימודי בבית הספר
במנצ'סטר ואחר כך ב-Brasenose College באופן
באוקספורד. בעצם הוא היה קרובי היחיד שבה באופן
מיוחד לאוקספורד לראות אותי מקבל את תעודת הסיום
של בית-הספר למשפטים. לעתים קרובות נסעתי לבקרו
בלונדון, והוא תמיד לקח אותי לאכול במסעדה, ושעשע
אותי בסיפורי המסעות המקסימים שלו ובחוויותיו. הוא
התרגש כששמע שלמדתי יוונית ולטינית, מאחר שהוא
שלט בלשונות רבות: פולנית, גרמנית, עברית, יידיש,
צרפתית, פלמית ואנגלית - ולעתים קרובות ציטט
קטעים מהמשוררים גתה ושילר. הוא היה מבקש ממני
לעתים לנסח ולסגן בשבילו בקשות ששלח לממשלה

הסבא היחיד שהכרתי היה אבי-אמי, סולומון שטרן.
אבי-אבי, אייסק (יצחק) האריס, שהגיע מרוסיה
לאנגליה ב-1891 עם משפחתו העניפה, נפטר
ב-1904, שנים לפני שנולדתי. ב-1904 היה אייסק אחד
המייסדים של בית-החולים היהודי במנצ'סטר, אחרי
שייסד בית-כנסת קטן בגרינגייט, אנגליה (Greengate,
Salford), שהיה קרוב לביתו. אייסק האריס היה חייט
אומן, והוא לימד את המקצוע לשלושת בניו, זלמן,
אליאס (אבי) ושאל.

סולומון שטרן היה שונה לגמרי. הוא נולד בלובלין,
פולין, ב-1861 למשפחה של צורפים, וכנער נחשב
לעילוי. במשפחה מספרים שהוא ביקר אצל הרבי מגור,
ומאוחר יותר הוא נשלח ללמוד גמרא בבית ספר ברוייר
בפרנקפורט. היה לו בן-זוד מפורסם, ר' גרשון הניג,
שלמד באוניברסיטת סורבון בצרפת וסיפרו עליו שהוא
זיהה במים האיטלקיים את החילזון, שעשו ממנו
בתקופה העתיקה את הצבע המקורי ששימש לצביעת
הטלית.

בגיל 16 נשא סולומון לאשה את סלומה (שלומית)
פלונסקיר (Salomee Plonskier) בת 15, ילידת
פלוצק, פולין. הם עברו יותר מאוחר לאנטוורפן, ושם
נולדו הבנות ברתה - Berthe (אמי), הנרייט,
ו-Euphrasie. בתם הרביעית, סוזן, נולדה בפריס.

באנטוורפן הפך סבא לסוחר יהלומים מפורסם. בסוף
המאה, מוקסם מהאפשרויות שנפתחו על-ידי הזהב
והיהלומים, הוא עבר לדרום-אפריקה, וכ"ציוני של
המשפחה" הגיע לקייפ-טאון עם מוריס אלכסנדר ופיליפ
ויגודר והצטרף לתנועה הציונית של דרום-אפריקה שזה

בתנועת "החלוץ", שעמדו לנסוע לפלסטינה, כי אחותה הצעירה של מרי, יהודית אבני, היתה אחת מהם. יהודית עזרה בהקמת הקיבוץ כפר-בלום בגליל העליון והיא עדיין מתגוררת שם.

כציוני פעיל כל חייו, הוא שמח שמחה רבה כאשר אנחנו עברנו לגור בלונדון, בהזמנת ד"ר וייצמן. ב-1942 הוא בא להשתתף במסיבת פרידה שארגבה הסוכנות היהודית כאשר הצטרפתי לחיל האוויר המלכותי (RAF).

שמורות עמי כל החוויות הנהדרות עם סבא, שאת זכרו אני מוקיר עת היום! *יהי זכרו ברוך.*

בקשר להמצאה שהמציא, שמטרתה היתה לעזור לצוללות הבריטיות לעמוד בפני התקפות האויב. הוא גם השתדל אצל המנהיגים היהודיים וביקשם לעזור לו לרכוש בברזיל שטחי אדמה, שעליה ביקש ליישב מחדש פליטים יהודיים שהצליחו להימלט מהנאצים. לאכזבתו הרבה, אף אחד מהפרוייקטים האלה לא נתקבלו על-ידי השלטונות.

הוא שאב נחת מנישואי למרי פולינסקי, ונאם נאום חם ומרגש מאוד בחתונתנו במנצ'סטר. הוא גם הלך למועדון האנגלו-פלסטיני בלונדון כדי להיפרד מקבוצת חברים

על הירושה שהשאיר מסעוד פורטונטו כהן, הדוד מברזיל

מטילדה טג'ר

כנראה בין הראשונים. הרקע ההיסטורי והכלכלי של הגירת יהודי מרוקו לברזיל בסוף המאה ה-19 היה כדלקמן:

לאחר הכרות העצמאות של ברזיל בספטמבר 1822, אושרה חוקתה ב-1824, ובין סעיפיה הוכר חופש הדת בגבולותיה. משפחות אנוסים אחדות חזרו ליהדות, אך רובן התמזגו לגמרי בחברה הנוצרית הברזילאית.

המהגרים היהודים הראשונים שהגיעו לברזיל לאחר עצמאותה היו כולם ממוצא ספרדי או מורחי. הם באו ממרוקו, מתורכיה וממדינות ערב שונות. הם התיישבו בעיקר בצפון המדינה, בפרובינציות האמזונאס ופארא (Pará).

בסוף המאה ה-19 היו ליהודי מרוקו קשיים כלכליים חמורים שנבעו מהאטת המסחר עם אלג'יריה, שהפכה להיות מושבה צרפתית. מצד שני, הילדים מערי צפון מרוקו אשר סיימו את לימודיהם בבתי הספר של כ"ח - הראשונים של הרשת - לא מצאו כל אפשרות להתפרנס.

הגירתם של הצעירים האלה הוקלה ע"י הימצאותה של חברת ספנות אשר קישרה בין עיר הנמל טנג'יר (Tanger) שבצפון מרוקו לבין בלם (Belém) או בהייה (Bahia) שבצפון ברזיל.

מהגרים אלה היו רווקים, או נשואים אשר יצאו ללא משפחותיהם. בברזיל הם עסקו לרוב בספנות על נהר האמזונאס לשם העברת הגומי הגולמי ממעמקי הג'ונגל אל בלם, עיר הנמל שבשפך הנהר. במרוצת השנים חזרו רובם לארץ מולדתם, כשברשותם ממון שעזר להם רבות בהתבססותם הכלכלית. חלק קטן מהמהגרים נשאו נשים מקומיות, אינדיאניות לרוב, וקבעו את מקום מושבם בבלם או במנאוס (Manaus), כיום בירת פרובינציית אמאזונאס.

ב-1910 גרמו שתי סיבות להפסקת ההגירה הזאת: א.

עוד מימי ילדותי שמעתי על אחיו של סבי, אבי-אבי, שיצא את עיר הולדתו מקנס (Meknes) שבמרוקו בסוף המאה ה-19 ונסע לברזיל במטרה להתעשר שם. שמעתי גם שהוא נפטר בברזיל, וסבי נטש אז את הגאלאבייה שלו, לבש חליפה אירופית ונסע להביא הביתה את הממון שהשאיר אחריו אחיו.

לפני כעשר שנים, כאשר הייתי עסוקה בבניית עץ המשפחה של סבתי מצד אמי, הבינתי שכדאי לאסוף מידע גם על משפחת אבי כל עוד דודה אחת בחיים והיא האחרונה מן הדור של אבי. חשבתי שיתכן שנתונים אלה יהיו היחידים שאוכל להשיג אי פעם על משפחת אבי, וזאת משלוש סיבות: (1) העדר רישומי לידות ונישואין במקנס, (2) הריסת בית הקברות היהודי הישן שם לפני כחמישים שנה, (3) איתור כמעט בלתי אפשרי של בני המשפחה בגלל שמה, "כהן", הנפוץ כל כך.

בין השאלות שהפניתי אל דודתי חפציבה שאלתי גם על הדוד מברזיל. היא סיפרה לי ששמו היה מסעוד פורטונטו. מסעוד (Messod) הוא שמו המקורי ופורטונטו (Fortunato) הוא תרגום השם לפורטוגזית. היא הוסיפה שאבי, שנולד אחרי פטירת פורטונטו, נקרא על שמו. לבסוף, זehירה, היא הדגישה שכל האירועים האלה התרחשו לפני שהיא נולדה. שמרתי על כל המידע הזה ולא עשיתי בו דבר כי הייתי עסוקה בפרוייקטים משפחתיים אחרים.

ב-1993 קראתי ב"אבותיננו" מאמר על יהודי מרוקו באמזונאס (Amazonas) שבצפון ברזיל. זה כמוכן הזכיר לי את הדוד מסעוד פורטונטו והתחלתי להפש בספרות במטרה לנסות ולהבין מה היה הדחף שבגללו הרחיק עד שם. במהרה הסתבר לי שהדוד מסעוד פורטונטו לא היה היחיד בנתיב הזה, אבל הוא היה

משבר כלכלי בענף הגומי, ב. התפרצות מגפה של קדחת צהובה אשר הפילה קורבנות רבים מאד. ייאמר במאמר מוסגר כי ב-1998, בביקור במנאוס, ציפתה לי הפתעה כאשר המדריך המקומי שצורף לקבוצתנו הישראלית היה מצאצאי אותם זיווגים מוזרים. שמו, בנארוש (Benaroch), העיד יותר מכול על שורשיו היהודיים-מרוקאים.

חברתנו מן החברה הגניאלוגית הישראלית, הגב' מזל נבון-לינברג, הוסיפה בזמנו פן נוסף לתולדות פורטוגו, אשר הובא בתוך ספרו של רפאל חיים משה בן נאיים: "דרוש ארץ ישראל".

כך כותב בן נאיים בסגנונו הרבני: "מסעוד כהן, מילידי המערב הפנימי (קרי מרוקו הפנימית בה נמצאת העיר מקנס*), בהיותו רך בשנים, עזב את עיר מולדתו ובית אביו לטובב בדרכים כדי למצוא מקום מתאים בו יוכל לחיות ולהתפרנס ולבסוף בתיישב בקביעות כל ימי חייו בעיר אחת בברזיל והיא באיה (Bahia, כיום Salvador de Bahia), עיר שהיתה כולה גויים ולא היו בה יהודים בכלל. שם הוא שינה את שמו לפורטוגו כהן. לעתים היה יוצא משם לרגל מסחרו או לטיול. באחד הימים בשנת תרנ"א (1891) נסע לעיר ליסבואה, בירת פורטוגל, ובאותו זמן שהה שם הרב מוה"ק יעקב בן-עטר (סבה של מזל לינברג-נבון) וגם הוא מילידי המערב הפנימי שעלה לשכון בירושלים ואז יצא כשד"ר מק"ק חסידים. גודמן לרב לדבר עם הנדיב מסעוד כהן שתיים או שלוש פעמים וראה כי מצא חן בעיניו, ביקש מהנדיב בעדינות לקבוע ישיבה אחת בירושלים עבור ק"ק המערביים בה ילמדו כעשרה תלמידי חכמים, אותם יבחר השד"ר. וכך עשה. הנדיב הקציב להם סכום מסוים לכל שנה.... הישיבה שהוקמה נקראה בהסכמת הנדיב, בשם "משמרת כהונה" הלימודים החלו בה בחודש תמוז שנת תרנ"א (1891) והמשיכה להתקיים עד שנפטר הנדיב. בכל ימי הנדיב הוא שלח בזמנו את הכסף, דרך ליסבואה באמצעות מכריו שם. ראש הישיבה וסיעתו חיכו לבואו של הנדיב לירושלים, כפי שהבטיח מההתחלה לראש הישיבה שאמר שיעשה חשבון עם שותפיו ויעלה לירושלים. לא התסייע לו להוציא לפועל מחשבתו זו ונפטר שם.

והנה אחר שנפטר גודע שהנדיב השאיר צוואה כתובה כהלכה ע"י גוטריין כמנהג המקום ומינה שני אפוטרופסים על חלוקת נכסיו, האחד משם איבנו יהודי והשני מן העיר ליסבואה והוא הנכבד וחכם ומשכיל דון יצחק הלוי ושות'. זה באר בצוואתו מה שהניח ליורשיו מנכסיו והנשאר חילק אותו לחלקים שונים לעשות בהם לפי הכתוב ובכללם ציווה והניח קרן קיימת בסכום מסוים ומפירותיה יתנו להספקת ישיבה אחת בעיר הקודש.

הצוואה נכתבה בכ"ח לחודש אשרי שנת תרס"ח (1908), ותוכנה לגבי הישיבה ממש כמו בצוואה הראשונה שנכתבה חמש-עשרה שנה קודם לכן.

במקרה הזה העברי נמצא בעיר שכולה גויים ואין שם אפילו יהודי אחד המוני (פשוט) והגוטריונים כולם גויים והוא הוצרך לצוות את נכסיו ועשה שלוש צוואות ע"י גוטריונים מתחלפים ובזמנים שונים וכן בכמה שינויים (חוק מעניין הישיבה שלא השתנה) וצוואתו תקפה מדין מלכותא ומדין המנהג - והא נהג כפי שמקובל בברזיל: היהודים נוהגים כך כי אין שם חכמים ולא סופרים. היהודים ששם רובם ככולם מערביים.

והנדיב היה עם הארץ גמור, לא ידע לקרוא ואפילו לחתום שמו לא ידע ובקושי לימודוהו לחתום בלועזית, כפי שהעידו מכריו.

גם הצדקות שהיה עושה בחייו הם היו לאחיו, לקרוביו ואנשי עירו וחכמי עיר אחרת במערב. גם עתה בצוואתו ציווה לעשות ספרי תורה בעירו ולהשיא ארבע יתומות שם ולהקציב סכום מסוים לקרובת אשתו.... "עד כאן בדרי בן נאיים.

בחודש אוקטובר 1999 ביקרתי בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי כדי לחפש חומר עבור גניאלוג אמריקאי שביקש ממני לנסות לאתר שם מסמכים על משפחתו המרוקאית. עברתי על כל כרטיסי הקטלוג במגירה המתייחסת למרוקו. ופתאום במדור "מקנס" נעצרתי. על הכרטיס שהיה לפני היה כתוב: "צו ירושה של מסעוד פורטוגו כהן, מקנס, 1910".

המסמך הכתוב בעברית באותיות רש"י חצי קולמוס, לא היה צו ירושה אלא פסק דין של בית הדין הרבני במקנס בראשותו של הרב יעקב טולידאנו, שניתנה בספטמבר 1927, בנושא אפוטרופסות על כספי הירושה של מסעוד פורטוגו כהן.

פסק דין זה דן בקבלת הירושה שהגיעה לשתי נכדותיו הקטינות והיתומות של מאיר כהן, אחיו של פורטוגו. מקור הכספים היה מן הירושה שנתחלקה בין אהיו ואחותו של פורטוגו: מאיר, יהודה, אליהו ורחמא. הואיל ומאיר נפטר מעט זמן אחרי שקיבל את חלקו, שני אחיו האחרים, יהודה (סבי) ואליהו קיבלו על עצמם להיות האפוטרופסים של נכדותיו והיתומות והקטינות של אחיהם מאיר, מאחר שאברהם, בנו יחידו של מאיר נפטר גם הוא.

הסיפור על התורם את הישיבה "משמרת כהונה" מתאים מאוד לסיפורים על האח של סבי, כי בן נאיים מדבר על "צעיר מן המערב הפנימי" ובאותם הזמנים רובם הגדול של יהודי מרוקו אשר הרחיקו עד ברזיל היו ילידי צפון מרוקו ולא ילידי מרוקו הפנימית. ההיינו המצאותו בברזיל של מסעוד פורטוגו כהן, יליד מקנס, היווה מקרה חריג. עצם צירוף שני שמותיו הפרטיים באים להעיד עוד כי מדובר באותו אדם. סיבה נוספת לזהות בין מייסד הישיבה לבין אחי-סבי כרוכה בעובדה שפורטוגו הפך לעשיר מופלג ואני מסתמכת על הסכומים הענקיים אשר הוריש לאחיו והרשומים במסמך מן הארכיון המרכזי, ולכן בן נאיים מכהו

קיבלו את חלקם בירושה כמקובל באותם הימים. מסעוד פורטונטו דאג גם לאחותו רחמא באותה המידה.

הדודה חפציבה, שהוזכרה בתחילת המאמר, טעתה במקצת, אך עם כל הפרטים אשר מצאתי כיום, יש לי כל המוטיבציה להתחיל לבנות את עץ משפחת אבי ממקנס, מרוקו, על אף הקשיים הנובעים מחיפוש קרובים בשם כל כך נפוץ כמו "כהן".

* כל הכתוב בסוגריים הינן הערות מבהירות ואינן חלק מן הטקסט המקורי

ביבליוגרפיה: ראה בסוף המאמר באנגלית.

כ"נדיב". הטיעון האחרון הוא שבן נאיים מציין את באהיה כמקום מגוריו של פורטונטו וגם מקום פטירתו היא באהיה על פי התעודה מן הארכיון. אי לכך נדמה לי שניתן לקבוע בסבירות גבוהה ביותר כי אכן אחי-סבי היה אותו נדיב.

התעודה שנמצאה בארכיון לימדה אותי את שמו של אבי-סבי: יצחק כהן, אשר לפי הערכתי נולד ב-בסביבות 1820. לסבי יהודה היו שלושה אחים: מסעוד פורטונטו, מאיר ואליהו, ואחות אחת ושמה רחמא - ללא ילדים. ייתכן שהיו עוד אחים או אחיות אך אין שום מידע על כך מלבד העובדה שלא היו בין החיים בזמן עריכת הצוואה.

כדאי לציין עוד את העובדה המעיינת שלא רק האחים

החיים בבתי-הדירות שבדרום מזרח מנהטן, ניו-יורק

הלן סטפק

צפופים ביותר, ומחלות התפשטו. הבניינים היו בני שש קומות, עם ארבע דירות קטנות בכל קומה, ללא מעלית. הדירות היו כל-כך צפופות וחמות בקיץ שאנשים ישנו על גגות הבתים. התנאים הבלתי אנושיים בדירות, שלא היו בהן די חלונות, אוויר צח, חשמל ואינסטלציה פנימית, הביאו בסופו של דבר להכנסת שינויים בתקנות הבנייה של בתי הדירות הגדולים, בחוק בשנת 1901. הותקנו שני חדרי שירותים בכל קומה, משותפים לארבע הדירות. נבנו מדרגות חירום מחוץ לבניין, ופיר נחתך במרכז הבניין להכנסת יותר אור ואוויר. אבל המקום לבניית פיר זה נלקח מהדירות הקטנות בלאו הכי, שבכל אחת התגוררו 6-8 נפשות, ובמקרה של שריפה איפשר הפיר התפשטות מהירה של האש בבניין. נוסף לכך היוו הפירים סכנה בכך שחלק מהדיירים השליכו בהם את האשפה.

בשכונה היו חיי קהילה פעילים. בתקופה מסוימת היו שם כ-500 בתי כנסת, שרובם נוסדו על-ידי מהגרים מאותה עיירה באירופה. אורגנו קבוצות לנדסמנשאפט, כלומר אנשים שהגיעו מאותו איזור, והוקמו חברות קדישא שדאגו לכך שגם העניים יזכו לקבורה מכובדת. הופיעו עיתונים בידיש, והעובדים התארגנו ונלחמו למען תנאי עבודה מינימליים.

לפני כ-10 שנים, החליטו שתיים מנשות ניו-יורק שיש צורך להקים מוזיאון להנצחת בתי המגורים הגדולים שבדרום מנהטן (Lower East Side tenements). עד שימצאו מקום מתאים למוזיאון, החליטו לשכור

בזמן הכנס השנתי ה-19 לגניאלוגיה יהודית, שהתקיים בניו-יורק בקיץ 1999, היתה לי ההזדמנות לעסוק קצת במחקר האישי שלי, שכלל גם סיור מודרך בדרום-מזרח מנהטן (Lower East Side). ידעתי ששם נולד אבי ושם חי זמן לא רב. בית משפחתי היה בלב השכונה. הסיור העביר אותנו לאורך רחוב הסטר (Hester) ושדרת דילנסי (Delancey), שמות שהכרנו מהסרטים, ולמדנו על החיים בדרום מנהטן מאמצע המאה ה-19 ועד לשנות ה-20 של המאה ה-20. כשליש מיהודי מזרח אירופה היגרו בתקופה ההיא; רובם הגיעו לארצות-הברית. היו באים הרבה יותר, אם ממשלת ארצות הברית לא היתה קובעת, החל מ-1922, מיכסות הגירה ממדינות מסוימות.

מיליוני אנשים עשו את צעדיהם הראשונים באמריקה בחלק זה של העיר ניו-יורק, אם כי רוב התושבים היהודיים של דרום מנהטן עברו למקומות אחרים כאשר מצבם הכלכלי השתפר. יהודים ממזרח אירופה היוו רק קבוצה אחת מני רבות, והתהליך נמשך עד היום. במידה מסוימת אפשר להשוות את התנאים בשנים 1882-1922, תקופת הגירת היהודים הגדולה, עם החיים של העולים לישראל סמוך להקמת המדינה או מיד לאחר הקמתה. בשני המקומות שלט העוני בדרך כלל.

אולם, מאחר שכמעט כל המהגרים היו במצב דומה, לא הרגישו הילדים שגדלו שם מקופחים, מה גם שהחיים "בארץ הישנה", שהשאירו מאחוריהם, לא היו קלים אף הם. בכל זאת ההסתגלות לחיים החדשים היתה קשה. בניו-יורק באופן מיוחד היו תנאי המגורים

מקום למשרד, וכך הגיעו לבית מס' 97 ברחוב אורצ'רד (97 Orchard Street). הן גילו שהבניין נטוש מאז 1935 ומועמד להריסה, והסתבר שהוא אתר ארכיאולוגי. בשנת 1994 הוחל בהפיכת הבניין למוזיאון (The Tenement Museum). הפרוייקט נמשך, ויש תוכניות לפתוח לקהל שני בניינים נוספים. הבניינים מייצגים שלוש תקופות שונות. אחד משלושת הבניינים, שכבר פתוח לקהל, היה ביתה של משפחת רוג'צ'בסקי, והוא עוצב מחדש כדי להראות איך חיו הדיירים בשנת 1918, השנה שבה נולד אבי הדירות רוהטו והן נראות כאילו המשפחות שהתגררו בהן עדיין שם, והמוזיאון נהנה משיתוף הפעולה של הצאצאים. בכל דירה שלוש חדרים קטנים, שאחד מהם שימש כמטבח, חדר אוכל וחדר אמבטיה. לפעמים כיסו בלוח גדול את כיור הכביסה והרחצה, והוא שימש כמיטה נוספת. כדי שהבניין יוכל להוות מוזיאון, הוא הותאם לתקנות הבטיחות המודרניות.

ב-14 באוגוסט ביקרנו בספרייה העירונית של ניו-יורק, ומצאתי שם את רישומי בני משפחתי במפקד האוכלוסין של 1920. הם הגיעו לארצות הברית ב-1912. בדירה קטנה ברחוב קלינטון 213 חיו ביחד הורי סבי, מוריס (משה קלוץ) קאליש בן 56 וג'ני/נוכי (נחמה זלאטה קינג) קאליש בת 55, בנם אברהם בן 29, בנותיהם רוז בת 22, שרה בת 19 וסליה בת 17, ובנם הצעיר סאם בן 14.

באותה דירה גרו סבי וסבתי, בתם הנשואה של מוריס ונוכי, דורה (דיבה קאליש) בת 25, בעלה סמואל (שמחה) גולדנברג בן 28, ובנם היי (אבי, חיימ'קה, הרשום במפקד האוכלוסין כהרמן), שהיה אז בן שנה אחת. בסך הכול 10 נפשות. אני חייבת להאמין למה שאמרו לנו בסיוור במוזיאון, שבני המשפחה ישנו במשורות, ושאחדים מהם ישנו כאשר ראשם נשען על

הספה וגופם על לוחות עץ שהושענו עליה. ב-1920, אלה שהיתה להם עבודה עבדו בדרך כלל בתעשיית הבגדים. מוריס רשום כ"כורך סלילים" ("spooler") של סוודרים. האחים הגדולים יותר היו "מפעילים" של בגדים – נראה לי שהיו עובדים במכונות התפירה. סאם קאליש היה עדיין בבית הספר וסמואל גולדנברג היה פרוון. תמונה זו היא טיפוסית לחיים בדרום מנהאטן. בימים טובים היתה עבודה, אבל לעתים קרובות לא היתה. וגם כאשר היתה עבודה, השכר היה נמוך ביותר – במיוחד בבתי המלאכה (sweatshops), שבהם יום עבודה נמשך עד 14 שעות, בלי הטבות סוציאליות כלל. בכל זאת, באופן הדרגתי, עם הקמת ארגוני העובדים בשנים הראשונות של המאה ה-20, השתפרו התנאים, עד שלבסוף חוסלו בתי המלאכה הגדולים.

הבניינים באזור רחוב קלינטון 213 נהרסו מזמן, ובמקומם הוקם מוסד רפואי גדול, אבל חלק מבתי המגורים הגדולים נשארו. אחדים מהאתרים החשובים נשארו גם הם, אבל, כמו למשל בבניין ה"פורוורד" (Forward), יש אותיות סיניות מעל לדלתות. עם זאת, הופתעו לשמוע שהשכונה מחדשת את חייה היהודיים, מאחר שמשפחות דתיות צעירות עוברות לגור באזור. במבוא לספרו *The Bintel Brief* ("צרוור מכתבים"), אוסף של מכתבים שנכתבו למדור העצות של העיתון היהודי *The Jewish Daily Forward* בתקופה של 60 שנה, מתאר יצחק מצקר (Isaac Metzker) גם הוא את התנאים הקשים של המהגרים החדשים לארצות הברית. סבי התחיל ללמוד אנגלית בשיעורי ערב מיד בהגיעו לניו-יורק, וקיבל את אזרחותו. חריצות ועבודה קשה איפשרו למהגרים לשפר את מעמדם, ורבים מצאצאיהם הצליחו בחייהם מאוד. למרות הקשיים והקרבנות, הם היו בני המזל, כי אנו יודעים מה עלה בגורלם של אלה שנשארו באירופה.

יהודי סטרופקוב: מדוע ואיך כתבתי את הספר

מלודי אמסל

משפחתי? מתוך סקרנות, כתבתי אל האשה המרואיינת במאמר, והיא הציעה לי להשתתף בטקס הזיכרון השנתי לאנשי סטרופקוב במרתף השואה בירושלים. שם פגשתי ניצולים שהכירו אישית את בני משפחתי, וגם נודע לי כי שני בני-דודים שלי שרדו את המלחמה. סקרנותי הובילה אותי לארכיון יד ושם, ושם מצאתי וצילמתי את רשימות המשלוחים שיצאו מסטרופקוב. רשימות אלה קיימות מפני שהסלובקים עשו הסכם עם גרמניה הנאצית, בזמן השואה: סלובקיה תשלם

איבני ניצולת שואה. אני גם לא באה מסטרופקוב, עיירה קטנה בצפון-מזרח סלובקיה. אבל אני נכדתו של שיע אמסל, שעזב את סטרופקוב ב-1904 ונסע לאמריקה. סבי לא דיבר אתי מעולם על המשפחה שהשאיר מאחוריו – אביו, אחיותיו, אחיו, אחיינים, אחייניות ובני דודים. כמו-כן מעולם לא דיבר על גורלם.

מאמר בעיתון, ובו צילום בשם הכנת מצות בסטרופקוב תפס את מבטי ואת דמיוני. האם אני מביטה אל קרובי

לגרמניה 500 מרקים גרמניים לכל יהודי שנכנס למשלוח, ותמורת זאת התחייבו הנאצים "לנקות" את סלובקיה מיהודיה ולאפשר לה לקבל את רכושם. התקשרתי עם בני-דודי שניצלו, בתקווה שהם יידעו לספר לי על משפחותיהם, אך הם פשוט לא היו מסוגלים לדבר על אביהם. ביקשתי אז את עזרת הניצולים שהכרתי במרתף השואה. הם הכירו היטב את משפחת אמסל – אך שכחו את השמות של הרבים האחרים שנספו, והצטערו על כך. אמרתי להם שברשימות שהעתיקתי היו רשומים בני סטרופקוב, אחד לאחד. ואז, בתמימותי, הצעתי לכתוב על העיירה, אם הניצולים יעזרו לי ויחלקו עמי את זכרונותיהם. וכך זה התחיל. התקשרתי עם הניצולים זה אחר זה, ולא עבר זמן רב והיתה לי רשימה נרחבת של אנשים שהיו מוכנים לצרף את זכרונותיהם ב"ספר יזכור" על סטרופקוב. במשך שנה ראייתי ניצולי שואה שחיו בניו-יורק, בקוויצ'ה, (Kosice), בסטרופקוב ובישראל. התכתבתי עם אחרים, בקנדה ובאוסטרליה. בעזרת אתר האינטרנט של JewishGen "גפגשתי" עם רבים מצאצאי המהגרים מסטרופקוב, גניאלוגים חובבים כמוני. לאט לאט, ככל שקיבצתי יותר מידע והתקשרתי עם יותר אנשים, הפכתי להיות המרכז של הגלגל האלקטרוני של סטרופקוב. לא הייתי מצליחה לעשות כל זאת לבד: לאורך הדרך כולם עזרו לי, תרגמו מהונגרית, מפולנית, מגרמנית ומסלובקית, התחלקו עמי בזכרונות, בגלויות ובצילומים יקרים, שרטטו מפות וענו על שאלותי האינסופיות. כאשר סוף-סוף הייתי מוכנה לגשת לכתבת הספר, התברר לי כי אספתי כל-כך הרבה חומר שספר ה"יזכור" המקובל עשוי להפוך בקלות לסיפור ההיסטוריה של יהודי סטרופקוב והכפרים סביבה. ארגנתי את החומר שלי בסדר כרונולוגי והתחלתי לכתוב. הכתיבה עצמה נמשכה יותר משנה, מאחר שבאותו הזמן עדיין ראייתי אנשים. גם ביקרתי בספריות ובארכיונים, וניסיתי להבין הכול לפני הכתיבה, וחקרתי נושאים כמו התפתחות האנטישמיות במזרח סלובקיה, סיבת מחלת הכולירה, השימוש במלח ורוד, וכן איך הכינו "קיכלעך" והקפואו בירה בקיץ, ומהן המנגינות ששרו בסדר הפסח בסטרופקוב. בזמן שכתבתי, ניסיתי גם "לאחד מחדש" משפחות שגקרו

בזמן המשלוחים, בעזרת הרשימות שמצאתי ביד ושם. אולם רשימות אלה סיפרו רק חלק מהסיפור: מה עלה בגורלם של אלה ששירתו ב-1942 בחטיבה השישית של הצבא הסלובקי, או אלה שהסתתרו, שברחו או שהשיגו "פטור" או "חסינות"? למולי, השגתי מידע ממפקד האוכלוסין בסטרופקוב בשנת 1940, שהיה למעשה סקר של כל יהודי העיר, מבית לבית. בצרפי מידע זה עם המידע שברשימות המשלוחים, ובהסתמך גם על זכרונות הניצולים, הצלחתי לחבר, אחרי מאמצים רבים, רשימה כללית של יהודי סטרופקוב לפני שנשלחו למחנות הריכוז ב-1942. בראיה לטווח ארוך ייתכן שרשימה זו תהיה בעלת ערך, לפחות לגניאלוגים, כמו ההיסטוריה שכתבתי על סטרופקוב היהודית.

זמן מה לאחר השנה הראשונה של מחקר ונסיעות, התברר לי כי בלי מקור מימון נוסף תהפוף התקדמותי לזחילה ממש. על-כן, אם כי הדבר לא היה לי נוח ביותר, חיברתי "מכתב שגור" וביקשתי מניצולי סטרופקוב ומצאצאי העיר להרים תרומה כדי לכסות נסיעות הכרחיות, חומרים והוצאות טלפון. ההיענות היתה מחממת-לב – ועבודתי תפסה תאוצה. באותו זמן קיבלתי גם מכתב מאדם שהיה ילד קטן בסטרופקוב ב-1942, ומשפחתו ניצלה מפני שהיתה להם תעודה רשמית שפטרה אותם מהמשלוח. אף כי התורם לא הכיר אותי, הוא ערב לי כי ספרי ייצא לאור. מאותו רגע, בכל עת שישבתי לכתוב, ידעתי שהספר יהפוך למציאות. הכתיבה עצמה היתה קשה ומכאיבה ודרשה זמן רב, אך למרות הקשיים הרגשתי מחויבות להמשיך – ולסיים מהר, למען הניצולים. לא פעם כבר עמדתי לוותר, אבל האמונה של התורם והניצולים עודדו אותי בכל פרשת דרכים. החומר על השואה היה מדכא ושובר לב. לעתים קרובות קיבלתי צילומים של אנשים שניספו, אחרי שהספקתי "להכיר" אותם דרך המחקר שלי. כמה מכאיב היה לפגוש אותם סוף-סוף פנים אל פנים – ולהבין כי הם, שחיו כמוך וכמוני, אינם עוד.

היום, שנתיים אחרי תחילת האודיסיאה הזאת, ספרי יהודי סטרופקוב הושלם והוא עובר עתה עריכה. הוא ייצא לאור בכרך אחד, באנגלית ובעברית, בשנה הבאה.

החיפוש אחרי בני משפחת הימלהוך

מרתה לוינסון לב-ציון

ל"בית-התפוצות", למרכז גולדמן לגניאלוגיה יהודית. הקלדתי את השם הימלהוך וגיליתי אילן משפחה ובו אנשים המתגוררים כאן בישראל! הצוות במקום חיפש ומצא את השם והכתובת של מגיש האילן, אך כאשר צלצלתי לשם, איש בכתובת ההיא לא הכיר אדם בשם זה, והנה חזרתי למקום שבו התחלתי.

חשבתי שכדאי להשתמש באינטרנט ולהשתתף בקבוצת הדיון של JewishGen באמצעות הדואר האלקטרוני. בסוף כל מכתב רשמתי את שמות המשפחות שאני חוקרת. מספר חודשים מאוחר יותר קיבלתי מכתב ונשאלתי אם אני אולי מחפשת את משפחתו של וולף הימלהוך. עניתי כי למיטב ידיעתי כל בני הימלהוך הם קרובי משפחה, ואני מעוניינת בכל מי שאוכל למצוא. "ובכן", ענה הכותב, "בני הימלהוך אלה הם בני דוד שלי, וכולם מתגוררים בישראל!" אני בטוחה שהוא שמע את קריאת ההפתעה שלי עד לונדון! מייד צלצלתי לבני דודי החדשים. בתחילה נתקלתי בחשד מסוים, אך אני עמדתי על דעתי והקשר נוצר לבסוף.

הסיפור היה מרתק, אם כי עצוב. מרי הימלהוך עזבה את לטביה ב-1936 ועברה לקובנו, ליטא, כדי להתחתן עם אברהם הוכנברג. ב-1941 קנה אברהם דרכונים ריקים מגברת יהודיה שהיו לה קשרים רומנטיים עם אדם בעל משרה רמה במשרד הדרכונים הפולני. אברהם בחר את השם כאגאן, כי חשב שבנו משה בן הארבע יוכל לזכור שם זה בקלות, וקיבל, בעזרת הקונסול היפאני, אשרת מעבר דרך ולאדיווסטוק, רוסיה, לקובה (Kobe), יפאן. יותר מאוחר, כאשר ניסיתי לאמת עובדות אלה ממקורות שונים, התברר לי כי האשרות היפאניות האלה היו מזויפות.

הדרך ליפאן היתה מלאת סכנות וחרדה. המשפחה נשארה ביפאן שלושה חודשים וחצי, וב-1941 קיבלה סוף-סוף ויזה לסגרה דומיניקה. הם קיבלו גם אשרות מעבר להודו ולדרום-אפריקה, אבל למעשה מה שהם רצו היה להגיע לארץ ישראל שהיתה אז תחת המנדט הבריטי. כאשר שהו בבומביי, שלח אברהם את מרי, ובידיה התינוקת שלהם בת השנה, לבקש מהבריטים ויזה לפלסטינה. הבקשה נדחתה על הסף, ומשפחת הוכנברג נשארה בבומביי שמונה חודשים וחצי, והתגוררו ב"פנסיון" של יהודים. בסופו של דבר הם עלו על אוניה שהפליגה לדרום-אפריקה, והגיעו לקייפטאון במאי 1942. בעזרת שוחד, הורשה להם להישאר עוד חודש, וכך גם בחודשים הבאים. הם לא הורשו לעבוד במקום, וכל שבוע קיבלו הודעה שעומדים להגלות אותם. רק בעזרת תעודה רפואית שאישרה כי אחד מבני המשפחה חולה ולא יוכל לעמוד בטלסולי הדרך הם הצליחו להישאר. לאחר חמש שנים והרבה תשלומים, הם קיבלו אישור להישאר באופן

מאז שאני זוכרת את עצמי, ובדיעבד למזלי, היה לי עניין רב בשורשי משפחתי. נהגתי לשאול איך? מדוע? מי? ומה הקשר שלהם איתנו?

אבי-אמי, סמואל רוטשילד, שהתייתם בגיל עשר, לא היה מסוגל לתת לי את המידע שחיפשתי. ידעתי שלאבי, סלווין לוינסון, היתה אחות שלא היו לה ילדים ושהתגוררה בקנדה. היא ביקרה אצלנו לעתים רחוקות, ואני חשבתי שהסיבה לביקוריה הנדירים כל-כך היתה שהיא לא היתה רגילה למשפחות גדולות. הייתי בטוחה אז כי סבי מצד אבי היה בן יחיד, וסבתי בת יחידה.

עקבתי בחריצות אחרי כל קצה חוט שהצלחתי למצוא, והתרכזתי בעיקר במשפחת אמי, שהגיעה לארצות הברית לפני מלחמת האזרחים. יום אחד, קיבלתי לפתע צלצול טלפון מג'ין (Jean), בת דודה מצד סבתי אם-אבי, והיא רצתה לבדוק את המידע שהיה לה על הענף שלנו ממשפחת הימלהוך (Himmelhoch), ולקבל ממני כל מידע שיכולתי להציע לה. היא סיפרה לי – בניגוד למה שידעתי עד אז – כי סבתי, ריי (Rae) הימלהוך, היתה אחת מארבעה ילדים. אמרתי לה שהיא בוודאי טועה, והתקשרתי אל אחותי הבכירה בקליפורניה לשמוע מה היא יודעת. הסתבר ששתינו לא ידענו שום דבר! היא שאלה אותי אם לא נאמר לי כי כל בני הימלהוך הם קרובי משפחה. שיחותי עם ג'ין עוררו את סקרנותי.

בדקתי את השם בספרו של ביידר *A Dictionary of Jewish Surnames in the Russian Empire* והתברר לי (ע' 239) כי הימלהוך (או גימלגוך) הוא שם נפוץ למדיי בחבל ארץ קורלנד (Courland). הוא שייך לשמות המבוססים על תכונות אישיות ופירושו "גבוה ביותר". כיום אני יכולה לאשר שזהו אכן שם נפוץ בקורלנד, וכל בעלי השם הימלהוך שייכים לאותה משפחה! אבותינו כנראה באמת התייחסו ברצינות למצווה "פרו ורבו!"

בת דודתי ג'ין ואני התחלנו לעבוד ביחד ולצרף את מקורותינו, היא בארצות הברית ואני בישראל. על-פי המידע של ג'ין, משפחת הימלהוך מקורה בלטביה, ממקום שנקרא סאסמאקן (Sassmacken). הטלתי ספק במידע זה, מאחר שסבי וסבתי היו מעורים בשפה ובתרבות הגרמנית, ולא הרוסית; וכן, לא מצאתי את סאסמאקן בשום מפה. בסופו של דבר התברר כמובן שאכן נמצא מקום כזה, אבל שמו שונה לוולדמארפילס (Valdemarpils). ככל שהתעמקתי בלימוד ההיסטוריה של אזור המוצא של בני הימלהוך, קורלנד (Kurland או Curland), הבנתי את הרקע הגרמני והסתבר לי כי אצטרך להרחיב את חיפושיי כדי למצוא את כולם.

מעט לאחר שמצאתי את סאסמאקן, הוזמנתי

קבוע בדרום-אפריקה, ורק אחרי שאברהם נפטר, בסוף 1964, עלתה מרי ובתה גינה לארץ, והבן משה עבר ללונדון.

משפחת הוּכְבֵּרְג השתמשה בכסף ובכושר ההמצאה שלהם והצליחו לשרוד, אך שונה מאוד היה גורלה של משפחת הימלהוך בלטיביה. במשפחתה הקרובה של מרי נשארו בלטיביה שתי אחיותיה הבכירות, סוסה (שרה) ולנה (חנה), אחיה הבכור בוריס (ברוך), והוריה וולף וְאַטְנָה (ברמך) הימלהוך, וכן מספר גדול של בני-דודים. יחד עם 2,166 יהודים, גויס בוריס לחטיבה ה-20 של הרובאים הלטיביים, ובמשך שנת 1942 כמעט כל חיילי החטיבה נהרגו סמוך לסטראיה רוסה (Staraja Russa) ברוסיה. רק הרבה יותר מאוחר נודע למרי כי אחיה נפל ב-16 בפברואר 1942, ונקבר בקבר אחים יחד עם חלק מתוך 1,600-1,700 החיילים היהודים האחרים שנפלו.

אחותה של מרי, סוסה התחתנה עם סשה זאקס והיו להם שתי בנות, הייני והארייט. כל המשפחה נרצחה ב-1941, בעת חיסול גיטו ריגה.

במוזיאון היהודי בריגה ניתן לראות צילום של פסל יפהפה, בידי האמן הימלהוך. הפסלת היתה לנה, אחותה של מרי. מרי מתארת כך את אחותה המוכשרת: "לנה הימלהוך (Lena Himmelhoch) גולדה ב-1903 בטוקום (Tuckum), רוסיה. ב-1918 הפך החלק הזה של רוסיה לרפובליקה שנקראה בשם לטיביה (לטלאנד). משנת 1914 עד 1920 חיינו בסט. פטרסבורג, אחרי שהרוסים גירשו את היהודים לפנים המדינה. אחר-כך חזרנו לריגה, ולנה התקבלה באקדמיה לאמנות בריגה ולמדה שם רישום, ואת המקצוע שאהבה, פיסול. באחת התערוכות באקדמיה

אמר הפרופסור לאמנו: 'בתך היא תלמידתי הטובה והמוכשרת ביותר, אך אינני יודע אם היא תצליח בחייה, כי שני דברים הם נגדה: היא אשה והיא יהודיה.' לנה למדה כ-7 שנים באקדמיה, וכשסיימה כבר היתה נודעת למדי. אחת העבודות שהוּמַנְו אצלה היתה פסל שביקשו להעמיד בגינה של בעל העיתון העיקרי בלטיביה. הפסל נבנה כמו מזרקה, בדמות אשה המחזיקה ילד על כתפה, והמים זרמו מעל לשתי הדמויות. הפסל היה יפה מאוד והתקבל יפה על-ידי כולם (זהו הצילום שאפשר לראותו במוזיאון היהודי בריגה – מ' ל"צ). עוברים ושבים היו עוצרים ליד השער ומתבוננים בו.

כנערה, לנה שהיתה גם מוזיקלית מאוד, נהגה לקחת אותי לכל הקונצרטים ותמיד עודדה אותי ללכת לאופרה, לתיאטרון ולתערוכות. את כישרונה המוזיקאלי היא ירשה מאבינו וולף הימלהוך, שהיה לו קול יפה מאוד.

לנה נרצחה על ידי הנאצים יחד עם כל משפחתה. היא יכלה להציל את עצמה, כי היתה לה הזדמנות לעזוב את המדינה, אך לא רצתה להשאיר את הוריה (באותו זמן היה וולף חולה לב ולא יכול לעמוד בקשיי הדרך – מ' ל"צ).

היום מרי הימלהוך-הוּכְבֵּרְג היא אשה מקסימה בת 90, השריד היחיד של משפחתה הקרובה, שנרצחה באכזריות.

הצלחתי לעקוב אחר המשפחה 300 שנה לאחור בקורלנד, שם הם היו סוחרים ותעשיינים מצליחים. היום אין להם זכר בלטיביה, חוץ מתמונה עצובה של מזרקה בהדרת, פסל פרי יצירתה של לנה. אבוי, אפילו המזרקה נעלמה היום ואיננה עוד.

חיפוש בני משפחת לינדמן מכולל ווהלין שמואל שמיר (מזרחי)

גולדה מאירסון - גולדה מאיר, ראש הממשלה הרביעית. אוברי איבן - אבא אבן, שר החוץ ונציגו הראשון באו"ם.

משה שרתוק - משה שרת, ראש הממשלה השני ושר החוץ.

שניאור זלמן רובשוב - זלמן שזר, גשיא המדינה השלישי.

שמואל יוסף צ'צ'קס - ש"י עגנון, הסופר הלאומי, בעל פרס נובל.

יצחק ייזרניצקי - יצחק שמיר, ראש ממשלה בישראל.

שמואל מזרחי - שמואל שמיר, כותב רשימה זו. חלק מהאישים הנ"ל (כגון בן-יהודה, עגנון, בן-גוריון)

בתקופת הטורקים ובתקופת המנדט, וכן סמוך להקמת המדינה ואחרי הקמתה, הייתה נפוצה תנועה ותעמולה לאומית ואפילו לחץ, מצד המנהיגים דאז, לשנות שמות גלותיים, בין אם היו אלה שמות פרטיים, ובין שמות משפחה. מכאן נובע קושי רציני לחוקר תולדות המשפחה המבקש לגלות את השורשים ולבנות את עץ המשפחה. מספר דוגמאות שנביא להלן ימחישו לנו קושי זה.

אליעזר פרלמן - אליעזר בן-יהודה, מחדש הלשון העברית.

דוד גרין - דוד בן-גוריון, מי שהיה ראש ממשלת ישראל הראשון.

(שם פרטי ללא שם משפחה); פייגה בת זישה וולף (שמה ביידיש, ללא שם משפחה); חניליה בת זישה וולף (ללא שם משפחה).

חקירת הצאצאים בדור הנכדים גילתה שהשמות ואילן היהם היו שגויים. בידי הצאצאים לא היו מספרי תעודות הזהות של הג'ל, ולא הייתה כתובת המגורים שלהם, ולכן נתקלו בקשיים רבים כאשר באנו לתקן את שיבוש השמות בספרי המקרקעין ולבסס את בקשתנו לתקן את הרשום על פי החיג'ה (פסק-דין הצהרתי של בית הדין השרעי).

שנים מן הנכדים, לבית מאיר ולבית רחל, הוזמנו אלי והביאו שתי תעודות פטירה של מאיר לינדמן, בנם של זישה וולף ושרה צביה, שנפטרה ביום 12.5.78, ותעודה שנייה, של רחל בת זישה לינדמן, שנפטרה ביום 6.4.1985, ששינתה את שם משפחתה לאחר נישואיה לפלאי. מספרי הזהות של הבנים ושמות הוריהם נתגלו בתעודות הפטירה הישראליות.

בדיקה נוספת בפסק הדין של בית הדין השרעי, שנכתב בערבית, וכן בדיקת מפקד האוכלוסיה העברית בירושלים מיום 12.9.39, העלו כי כאשר נרשם פסק הדין של בית הדין השרעי בספרי האחוזה המנדטוריים, השם של שרה צביה שובש לשיבירה, ואילו תעודת הפטירה שלה מיום 10.1.67 נתנה לנו את שם אביה; מכאן לא היה קושי לבקש תיקון השם בספרי המקרקעין לגבי שלושה מבני המשפחה. תיקון זה נעשה לאחר שהוזמנו תעודות ממשד הפנים על פי מספרי זהות, וגילינו תאריכי פטירה שמצאנו בחברה קדישא של קהילת ירושלים.

לאחר מכן עמדנו בפני הצורך לתקן את השם של פייגה (שהוא ביידיש) לשמה העברי – ציפורה, שאת שם הנישואין שלה לא ידענו. חקירות נוספות אצל הנכדים העלו כי זוהי זו נפטרה לפני כ-6 שנים, וכי היא נשאה את השם ציפורה. אולם הבנים זכרו כי היא השאירה אחריה בת בשם עדנה, הגרה בחיפה ברחוב ויתקין 21. בדיקה בכתובת זו העלתה חרס מאחר שלא מצאתי את השם עדנה בבית הנידון. בשיחה נוספת איתם הם נוכרו שהשם הוא עדנה גילת, וכי הכתובת היא רחוב ויתקין 20'א' בחיפה. כאשר פניתי בטלפון לעדנה גילת, השיבה שאמה נפטרה בתאריך 6.8.94, וכי יש בידיה תעודת פטירה וגם העתק מצוואתה. תעודות אלה עזרו לי, אפוא, לתקן את שם היורשת מפיגה לציפורה ולהשלים את שם משפחתה לאחר נישואיה, סגל. אך פה נתגלה קושי נוסף - בפסק הדין של בית הדין השרעי פייגה הייתה רשומה כבתו של וולף זישה ואילו בתעודת הפטירה היא מופיעה כבתו של משה לינדמן. בדיקה נוספת בפנקס המוכתר טודרוס ורשבסקי משנת 1905 נתנה לנו 4 שמות:

1. זישה בן וולף לינדמן מקישינב, ווהלין, יליד 1269 הג'רה, שמתאים לשנה 1853 הגרטריונית.
2. בנו משה. וולף מקישינב, ווהלין, יליד 1298 הג'רה, שמתאים לשנת 1882.
3. אשתו רבקה בת אברהם מקישינב, ווהלין, ילידת

שינו את שם משפחתם שנים רבות לפני קום המדינה. כדי לפענח את השמות המקוריים אנו נאלצים לעסוק במחקר השמות – מחקר הנקרא אונומטולוגיה. למחקר זה נזקקנו כאשר באנו לחפש את בני משפחת לינדמן. מחקר זה עוסק בדרך כלל בפיצוה וגילוי שמות בני משפחה ושמות פרטיים לצורך ירושות, חקירות עץ המשפחה, לצורכי נישואין, למניעת גילוי עריות, ולביוגרפיות של מדינאים, סופרים, חוקרים ומנהיגים. הדין בעניין שינוי שם בארץ-ישראל בתקופת המנדט היה פשוט ביותר: כל אדם היה רשאי לשנות שמו על פי הודעה למחלקת העלייה והגסיעה (כך במקור). הודעה זו הייתה מתפרסמת בעיתון הרשמי בתשלום של 25 גרוש מצרי (מטבע שהיה הילך חוקי בארץ עד שנת 1927). אדם ששינה שמו בלא שמסר הודעה כנ"ל ולא פרסם זאת בעיתון הרשמי, הממשלה לא הכירה בשינוי שם זה לצורך הוצאת תעודת מסע (פספורט) או ויזה, או לשם רישום העברת קרקעות; ואילו אדם אשר מסר הודעה כוזבת באשר לזהותו, בעניינים רשמיים, צפוי היה להישפט על עבירה פלילית. הסדר זה נקבע על פי הודעה רשמית אשר פורסמה על ידי הרברט סמואל, הנציב העליון הראשון, במרס 1921. על פי זה פורסמו שינויי שמות בעיתונים הרשמיים ובילקוט הפרסומים עד 1956. הפרסומים היו אמורים להיות פתוחים לעיון הקהל, אך לא היה ספר או מפתח על פיו היה אפשר לעקוב אחרי שינוי השמות.

בוהג זה, שלא הניח את הדעת, גרם לאנדרלמוסיה, והדאיג את אבות המדינה עם הקמתה. לכן חוקק באוגוסט 1956 חוק השמות תשט"ז 1956.

החוק החדש הסדיר את קריאת שמות הילודים ואת קריאת שם משפחה מאימוץ, או קריאת שמות משפחה של בני זוג, שינוי שם, קביעת שם למי שאין לו שם, וכן חייב החוק פרסום ורישום כל שינוי שם, ונתן סמכות לשר הפנים לפסול בחירת שם או שינוי שם, אם, לפי דעתו, השם החדש עלול להטעות או לפגוע בתקנת הציבור או ברגשותיו. עוד נקבע כי אדם ששינה שמו לא ישוב וישנה שמו, תוך שבע שנים, אלא באישור שר הפנים. בחירת שם ושינוי גרשמו בפנקס שינוי שם, שהיה פתוח לעיון הציבור. בפועל לא מצאתי פנקס כזה. מקרה בו התערב בית המשפט ומנע הטעיית הציבור באימוץ שם משפחה של ידוע בציבור על ידי הידועה בציבור, אחרי פטירת בן זוגה, היה בעתירת זמולין נגד שר הפנים בבג"ץ 7/66, פס"ד כ(4)645.

החיפוש אחרי שורשי משפחת זישה וולף לינדמן נתן לנו הזדמנות לחזור לתולדות העליות וההתיישבות בארץ במאה ה-19 ובמאה ה-20. החיפוש החל בפסק-דין של בית הדין השרעי בירושלים בשנת 1922, בו צוינו שמות היורשים של זישה וולף לינדמן, אשר נפטר בזמן מלחמת העולם הראשונה, ואלה הם: שרה שבריה בת דוד, ששמה המלא היה שרה צביה בת דוד לינדמן – אלמנתו; נפתלי בן זישה וולף (ללא שם משפחה); מאיר בן זישה וולף (ללא שם משפחה); רחל בת זישה וולף

שנת 1272 הג'רה, שמתאים לשנת 1856. 4. בתו פייגה מקישינוב, וולהלין, ילידת 1296 הג'רה שמתאים לשנת 1880.

ברור, אפוא, שציפורה סגל לא הייתה בתו של זישא וולף לינדמן, אלא נכדתו, ובתעודת הפטירה שהומנתה נמצא אישור לקביעה זו כאשר הוברר שהיא ילידת שנת 1912, והיא בתם של משה ויהודית לינדמן, ולכן לא הייתה רשומה בפנקסו של המוכתר ורשבסקי משנת 1905.

עם השלמת הבדיקה הנ"ל, המשכנו לחפש את חינליה ששמה הופיע בחיג'ה בשנת 1922. היא לא הייתה רשומה אצל המוכתר ורשבסקי. המסקנה שהתבקשה הייתה שהיא חיה בנפרד או שהיא נפטרה, או שהיא נולדה אחרי שנת 1905. הצאצאים בדור השלישי היו מוכנים לומר רק כי הייתה להם דודה בשם לאה, שגרה בעבר ברחוב מאפו 5 בתל-אביב. הדודה נפטרה והשאירה אחריה שתי בנות החיות באוסטרליה.

המשכנו לחפש בפנקס מפקד יהודי ירושלים שנעשה ע"י המשרד הארץ-ישראלי של ההסתדרות הציונית בשנת 1916, וכן אצל חברות קדישא שפעלו בירושלים, ונתקלנו בקושי של אי ידיעת שם המשפחה לאחר הנישואין. העלינו השערה שמא הפתרון נמצא בהר הזיתים בחלקה הסמוכה למקום קבורתו של זישא וולף. אך לא ידענו לאיזה עדה הוא השתייך ומתי נפטר.

חזרנו לרשימות הבחורים משנת 1939 ומצאנו כי שרה צביה ובתה רחל השתייכו לכולל ווהלין מהעדה האשכנזית. פנינו לחברה קדישא של כולל זה וקיבלנו תשובה שהם אינם יודעים עליהן דבר. שאלנו היכן נמצא בית הקברות של כולל זה, והופנינו לחלקה האמצעית של כולל חסידים בהר הזיתים. עלינו לבית עלמין זה, ושוב העלינו חרס. בידי מנהלי כולל ווהלין לא היו רשימות מסודרות, ולא היה רשום תאריך פטירה, וכן לא היה שם הנישואין ותאריך הנישואין. גם כתובת המגורים הייתה חסרה.

חזרנו אל גנון המדינה ובקשנו את פנקסי הנפוס (ספירת התושבים) משנת 1905 בתקופת העות'מנים. התשובה הייתה שהאיש המופקד על ספרי הנפוס יצא לגימלאות, וכי ספרי הנפוס בלים ואינם ניתנים לעיון הקהל. במקומם ניתן לנו לעיין ברשימת המוכתר תודרוס וורשבסקי, וכאן מצאנו ארבעה בני משפחת לינדמן, ולידם שם העיר משם באו ושם הכולל אליהם הם משתייכים (קשינוב, ווהלין).

נזכיר פה כי בתאריך 19.4.1903 פרץ פוגרום קשינוב ברוסיה. 50 יהודים נרצחו ומאות נפצעו, ונבזז רכוש יהודי רב. בעקבות פוגרום זה כתב חיים נחמן ביאליק את "בעיר ההריגה". הפוגרום הסעיר את העולם היהודי והגביר את ההגירה מרוסיה לארץ-ישראל.

במשרד כולל ווהלין מצאנו שישה ספרים ישנים ובלויים, שאינם בשימוש. אלה היו חסרי אינפורמציה מעניינת עבורנו, אף-על-פי-כן מצאנו כאן שני שמות של תלמידי חכמים ומקבלי חלוקה, והם – זישא וולף

לינדמן, ומשה בר"ז לינדמן. פרטים נוספים לא היו כאן. ניסינו, אפוא, לבדוק מתי עלתה המשפחה לארץ והחלטנו לחפש את תולדות יוצאי ווהלין, מתי הגיעו בני כולל זה לירושלים, היכן גרו והיכן התרכזו.

בן-ציון גת בספרו "היישוב היהודי בארץ-ישראל בשנים 1840 – 1881" כותב בעמוד 117:

"העדה האשכנזית מפורדת לכוללים הרבה לפי המנהגים הדתיים (פרושים וחסידים) ולפי ארצות המוצא. הכולל הוותיק והגדול, שבין כוללות האשכנזים, היה כולל הפרושים, שנוסד על ידי הרב מנחם מנדל, ורבי אברהם שלמה זלמן צורף, לאחר הרעש בצפת. אל בני כולל זה, נציגיה היחידים של היהדות האשכנזית, נצטרפו אף החסידים הראשונים, שעלו להתיישב בירושלים, אם כי את חלוקתם קיבלו מקופת כולל החסידים שבצפת ובטבריה, ועל כן מבחינה זו יש לדאוגם ככולל מיוחד, כולל חסידים. אל כולל זה נשתייכו כל תלמידי הגר"א, והוא הקיף את מחוזות רוסיה, ליטא, וילנה, הורודנה, פינסק ומינסק, וכן יוצאי הונגריה, גרמניה והולנד, אוסטריה ובוהמיה. וכך נמשך הדבר עד שנת תר"ט 1849. או התחילו להיווסד כוללות ארציים ומספרם של כוללות הפרושים הגיעו בסוף התקופה הנידונה לתשעה."

ובעמוד 123 שם ניתנת סקירה על כולל ווהלין: "בני הכולל ישבו לפנים בצפת ובטבריה. הכולל הירושלמי נוסד בתר"א והוא היה הכולל הראשי של עדת החסידים, שממנו נפרדו אחר כך שאר כוללות החסידים ..... לדעת הד"ר גוימן הגיע מספרם בתר"כ (1860) ל-1,000 נפש, ובתרכ"ו (1866) הגיע מספרם ל-500, וגרץ קובע רק 492, ולונץ 770." העסקן הראשון של הכולל בירושלים היה המזפ"ס ישראל בק, ובשנים הבאות מוצאים אנו את בנו רבי גיסן בק כממונה הכולל ונציגו.

אינפורמציה זו לא עזרה לנו לפצח את התעלומה, פרט לגילוי שהכולל בירושלים נוסד בשנת 1849.

בהיעדר נקודות אחיזה אחרות, החלטנו לבדוק אם הבית ברחוב מאפו 5 בתל-אביב עומד על תלו, והאם זה יוכל לסייע לנו בפתרון הבעיה. ביקור במקום העלה שהבית נהרס לפני עשרות בשנים והמקום משמש כיום במקום חנייה למכוניות. לכן שינינו את כיוון חקירתנו ובדקנו בעיריית תל-אביב אם יש תיקי רישיון בנייה או תיקים של משלמי ארנונה של דיירי הבית בתקופה שקדמה להריסתו. מצאנו כי בשנות הארבעים והחמישים גרו בבניין כ-12 משפחות. לא מצאנו שם משפחת לינדמן. מעיון בתיק העירייה מצאנו את לאה ורחל ממשפחת שפיצר, וכן את משפחת הלנה הבר, ואת משפחת לאה דויטש, שעברה, לפי האינפורמציה שבתיק, לרחוב שלום עליכם 40 בתל-אביב. בבדיקה נוספת ברשימת הבחורים משנת 1955 גילינו את מספר תעודת הזהות של לאה וכן את תאריך הלידה שלה – 1898, ואת שם אביה – זישה ושם בתה רבקה (כשם סבתה).

בדיקות נוספות בחברה קדישא ובמשרד הפנים העלו כי

המסקנה המתבקשת לחוקר הגביאלוגיה היא, אפוא: אל יאוש! חפש ועיין שוב בכל פיסת אינפורמציה, בדוק והשווה את המידע עם רשימות פרטיות ורשמיות ומידע בעל-פה, ובדוק כל מידע מכל מקור, כי בסופו של דבר כל דור ודור משאיר אחריו חותם וטביעות אצבע ומראה מקום לדורות הבאים.

לאה דויטש היא חובליה שחיפשנו כל הזמן. עוד נתגלה לנו כי היא נפטרה ב"ד טבת תשל"א (1971) והשאירה אחריה שתי בנות – רבקה גודווין, מאדמונטון, קנדה, שהיא כיום בת 77; ואסתר ברש, מתל-אביב, שהיא כיום בת 75. כך נסגר המעגל של החיפוש והושלם החסר בצו הירושה ותוקן ברישום המקרקעין.

מפעל פנקסי הקהילות של יד ושם

שמואל ספקטור

סיכום הרצאה

באנציקלופדיות השונות ובספרי ההיסטוריה, על הרבה קהילות. לגבי שתי התקופות האחרות – התקופה שבין שתי המלחמות ותקופת השואה – היה מעט חומר כתוב והיה צריך לאסוף כל פירור מידע. הרבה מאוד חומר נאסף מהעיתונות היהודית – יומנים ושבעונים רבים יצאו בפולין ובאזור, כמעט בכל יישוב גדול יצא עיתון. בית הספרים הלאומי בירושלים אסף במשך השנים את כל העיתונים האלה, וזה הקל על המלאכה. "ספרי יזכור" שיצאו במשך הזמן, ועדויות מפי ניצולים היוו מקורות נוספים. מפעל גביית העדויות התחיל בו בזמן במספר מקומות: פולין, סלובקיה, ומחנות העקורים בגרמניה. יותר מאוחר הצטרף פרופסור דייזיס, שהנהיג את התייעוד בעל פה.

עד עכשיו יצאו 19 כרכים של פנקסי הקהילות, מתוך 29 מתוכננים. מספר כרכים נמצאים בדפוס, ולגבי שאר הכרכים כבר נכתבו הערכים והם עוברים עכשיו עריכה. מבחינת המקורות אנו נמצאים היום במצב הרבה יותר טוב. בשנות ה-70 נפתחה פולין (עוד לפני שחודשו היחסים הדיפלומטיים) וניתנה אפשרות ל"יד ושם" לעבוד בארכיונים. אחר-כך נפתחו בהדרגה ארכיוני מזרח גרמניה וצ'כוסלובקיה. האחרונים היו ארכיוני ברית המועצות, בזמן גורבצ'וב. ב-1990 התקיים המסע הראשון לשם, ונמצאו אוצרות רבים. התברר כי המשטר הסובייטי שמר על כל פיסת נייר. בכל עיר ששוחזרה הקימו הסובייטים – בהוראת הסובייט העליון – ועדה לחקר פשעי הנאצים. בדו"חות הוועדות האלה היו שלושה חלקים: (1) רצח והתעללות באוכלוסיה האזרחית ובשבויי המלחמה, עם פירוט שמות העיירות ועם מספרים, (2) גירוש צעירים מברה"מ לעבודה בגרמניה, (3) רכוש שהגרמנים בזזו ושדדו ממוזיאונים, מבתי ספר, ממוסדות תרבות וכד'.

הדו"חות האלה הם מקור כמעט יחיד לאירועי השואה באותם השטחים. הכוונה המקורית היתה שבכל ועדה כזו ישתתף רופא, כומר ומוכיר המפלגה המקומי, אבל למעשה עשו את העבודה קצינים מהמיליציות או

בשנת 1953 חוקקה הכנסת את "חוק יד ושם", ביוזמת שר החינוך דאז, בן-ציון דינור (החוק היחיד שנתקבל בכנסת פה אחד). מטרת החוק "להציב שם וזכר לקהילות וארגונים שנחרבו".

דינור היה היו"ר הראשון של יד ושם, וכהיסטוריון הוא ביקש ללכת בעקבות המסורות שכבר היו קיימות ולכתוב לכל קהילה "פנקס קהילה". התברר שמדובר ב-6600 יישובים שבהם היתה קהילה מסודרת, עם בית כנסת, רב, שוחט וכו', מלבד היהודים שהיו מפוזרים בכפרים רבים, משפחה אחת או שתיים בכפר. בשנים 1956 עד 1958 התקיימו דיונים על כך, וההיסטוריונים ה"צעירים" של אותם זמנים (אטיבגר, ח"ה בן-ששון ועוד) טענו שזו משימה בלתי אפשרית. בסופו של דבר הוחלט להוציא כרכים שיכללו ערכים אנציקלופדיים, בקיצור אבל בצורה ממצה עד כמה שאפשר. נקבע שבכל ערך יהיו 3 חלקים:

1. תולדות הקהילה עד סוף מלחמת העולם הראשונה
2. הקהילה בין שתי מלחמות העולם, עד השנים 1939 או 1941 (תלוי במקום)
3. תקופת הכיבוש הנאצי – השואה

בעיה אחרת שהתעוררה היתה איך לרשום בפתח כל ערך את המיקום הגיאוגרפי-פוליטי, שהרי הגבולות השתנו הרבה במשך הזמן, והוחלט לרשום את השתייכות המקום ערב השואה, כלומר בשנת 1939. בעיה נוספת היתה מיעוט המקורות ומחסור באנשים שיעשו את "העבודה השחורה" – חיפוש החומר, רישומו, וכדומה.

נמצאו לבסוף שני אנשים – אחד התמצא בגרמניה ואז התחילו לכתוב את הכרך על בוואריה, ועוד אחד שהכיר את רומניה והתחילו לכתוב גם על הקהילות במדינה זו. המפעל התחיל בראשית שנות ה-60, ובשנת 1973 הוא קיבל את פרס ישראל. באותו זמן היו מוכנים 3 כרכים: כרך אחד על בוואריה ושני כרכים על רומניה.

בינתיים נוספו עוד מקורות. לגבי החלק הראשון של הערך (תולדות הקהילה מראשיתה) היה חומר כתוב

הקג"ב. בין היתר הם גבו עדויות ממקומיים ומניצולים, והעדויות נגבו לפי כללים משפטיים, עם הקפדה על רישום מקומות ותאריכים, עם חתימות של חברי הוועדה על הפרוטוקולים וכו', אך העדים עצמם לא תמיד זכרו את כל הפרטים. באספה כמות אדירה של חומר.

ברה"מ נמצא גם חומר משנות ה-20 וה-30: במסגרת משרד החינוך של ברה"מ היה קיים מדור למיעוטים ובתוכו מדור ליהודים שנהל על-ידי יהודים, עד שחוסל על-ידי סטאלין

חוץ מהחומר ההיסטורי גופו יש בערכים של פנקסי הקהילות גם סיפורים על החיים עצמם, כמו הרדיפות והפוגרומים ותוצאותיהם, תנועת ההשכלה ותוצאותיה, ההתבוללות המיוחדת בברית המועצות ועוד. בסוף כל כרך יש מפתח של שמות האנשים והמקומות. לפני כשנה החלו לחשוב איך להעמיד את כל הכרכים

האלה גם לרשות הקורא הבינלאומי, ופירוש הדבר היה: תרגום לאנגלית. עלות מפעל שכזה היא עצומה. "יד ושם" התייעצה עם מו"ל פרטי בירושלים, העוסק בהוצאת אנציקלופדיות, והוא הציע לדחוס את כל החומר לשלושה כרכים באנגלית. "יד ושם" קיבלה על עצמה את האתגר, נבחר צוות מתרגמים והתחילו בעבודה.

כדי להגיע לצמצום החומר, השמיטו מכל ערך את הפרק על תולדות המקום וקיצרו בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. בשלושת הכרכים גם 450 תמונות, ולכל כרך מצורפות מפות. שם הספרים באנגלית הוא The Encyclopedia of Jewish Communities before and during the Holocaust, עם פתח דבר מאת אלי ויזל. מפיצי הספרים באנגלית יהיו The New York University Press. עד פסח 2001 הספרים יהיו כנראה מוכנים.

כנס יסוד של המרכז ע"ש אבולעפיה

כמעט 100 שנה כאשר משפחתו של דוד עזבה את מרוקו כדי להשתקע באנגליה והקשר המשפחתי כמעט נותק.

מר גיורא טריפון הרצה על חיים אבולעפיה "עץ חיים". פרופ' אביבה דורון, ראש המוקד לחקר תרבויות ספרד באוניברסיטת חיפה, דיברה על המשורר העברי מטולדו, טודרוס אבולעפיה. ד"ר דוד אבולעפיה, מן החוג להיסטוריה באוניברסיטת קיימברידג' שבאנגליה, הרצה על חיי משפחת אבולעפיה בספרד של ימי הביניים בין השנים 1000 - 1500. הרצאתו של מר אמנון גרוס על הרב המקובל אברהם בן שמואל אבולעפיה חתמה את הערב הגדוש והמרגש.

בסיום הוחלט להמשיך את הפעילות המשפחתית ולקדם את הרעיון לפתוח מרכז למורשת המשפחה בטבריה בבית המדרש הישן, שבנה הרב חיים אבולעפיה "עץ חיים", מקים ומחדש היישוב בעיר הגלילית.

ב-16 בדצמבר התקיים הכנס הראשון של עמותת משפחת אבולעפיה בבית התפוצות בתל אביב, משפחה בעלת 1000 שנות היסטוריה מספרד עד ארץ ישראל. השתתפו כ-200 איש המייצגים את כל הפלגים של המשפחה החיים בארץ ובחו"ל.

גב' ורדה סרנט, מהמארגנות והיוזמות, הנחתה את הכנס. מר יצחק זבון, נשיא המדינה לשעבר, העומד בראש הרשות הלאומית לתרבות הלידי, בירך את באי הכנס.

ראשון המרצים היה מר סידני קורקוס, חבר החברה הגניאלוגית הישראלית ומנהל מוזיאון הטבע בירושלים. הוא סיפר על תולדות משפחת אבולעפיה אליה הוא משתייך, והציג את עץ המשפחה בעזרת שקופיות, שקפים, צילומים וכו'. בין השאר סיפר מר קורקוס על המפגש המרגש בינו לבין בן דודו ד"ר דוד אבולעפיה, שמעולם לא פגש ושהגיע מקיימברידג' לכנס והיה בין המרצים. בכך, סיפר, נסגר מעגל משפחתי שנפתח לפני

קול קורא עדה הולצמן

בפברואר 1941. אפרם הקדוש מפוזר בערוגות טרבלינקה, וזכרם חקוק באבן מצבה סמלית במקום הנורא ההוא. אבן אחת, קבר מצבה לרבבת נשמות טהורות... וביניהם משפחת סבתי רשה: זלוטניק, ציגמון, קוואדלו, איבשיץ, ליסר...

לזכר פלוצק הקמתי אתר הנצחה הנקרא: P. R. L. (Plock Remembrance Initiative)

בכתובת:

<http://www.geocities.com/Paris/Rue/4017/INDPLOCK.HTM>

אתר זה יכול לשמש כדוגמה לאתרי זיכרון באינטרנט לקהילות שהוכחדו.

עבודת הנצחה אינה מסתיימת לעולם, ומה כשנתיים אני הולכת ומוסיפה עוד נדבך ועוד לבנה ליד זיכרון וירטואלי זה. כעת למשל, אני מעבדת לצורך הוספתו לאתר זה, את סיפורו הנודע של שלום אש: "שטעטל", אשר נכדו של הסופר הדגול, דוד מאוזנר מלונדון, נתן לי רשות לפרסם באינטרנט. לצורך כתיבת המונוגרפיה הזו, ישב שלום אש בפלוצק כשנה תמימה, ודמויות וטיפוסי העיירה שימשו לו השראה ליצירתו הנודעת.

ועומדת מצבה סמלית אחת ליהדות וארשה. למעלה מ- 500,000 בני אנוש יהודיים נמחקו מספר החיים ושרשרת הדורות, ומצבה בודדת היא קברם.

לוארשה ולמרד הגטו מוקדשים אתרים רבים ומקורות שונים באינטרנט. יש צורך לרכוז ולערוך לכולם קישורים באתר הנצחה אחד: **וארשה**, הגדולה בקהילות ישראל.

ראויה לציון העובדה שהתאחדות יוצאי פולין הצליחה, תוך מבצע מסובך למדי, להוסיף באתר טרבלינקה למעלה מ-80 אבנים סמליות לקהילות שלא היו להן מצבות לפני כן. ועל מפעל קודש זה, שלוחה להתאחדות תודה וברכה.

אני מקדישה רבות מזמני הפנוי לפרוייקטים שונים של הנצחה באינטרנט.

בין השאר פיתחתי אתר מיוחד בשם "TREBLINK". האתר מוקדש לזיכרו של יענקל ויירניק, ממורדי טרבלינקה, אשר עדותו בתפרסמה באנגלית, בניו יורק כבר ב-1945. עדות זו צורפה כעת לאתר מיוחד זה.

באתר "TREBLINK" רשומים כל שמות הקהילות היהודיות ששמם חקוק כיום על גבי מצבות אבן סמליות בטרבלינקה, יד לקהילות שהושמדו במחנה זה. מטרתו היא שלכל קהילה יהיה דף אינטרנט מקושר - להראות את החיים היהודים שאבדו, החיים היהודים שפעם זרמו, לפני שקפאו והפכו לאבן בשדות הקטל, שדות טרבלינקה.

ישנם כעת 224 שמות קהילות ולכ-60 מהם יש כבר אתרי זיכרון מקושרים. לוארשה וביאליסטוק יש להקים אתר בנפרד, בשל גודלן והשפעתן על ההיסטוריה של יהדות פולין. הוספתי מספר עיירות (11 עד היום), אשר מסיבות שונות אין להן אבן סמלית בטרבלינקה, אך הוכחה עובדת השמדת יהודיהן במחנה מוות זה.

אתר זיכרון שכזה בנוי מחומרים הכוללים בדרך כלל: מפת העיר ו/או האזור, היסטוריה של הקהילה, מוסדות ציבור וארגונים לפני החורבן, מאגרי מידע גיאולוגים שונים, עדויות ניצולים, תמונות ישנות, רשימת נספים בשואה, רשימת ניצולים, אישים בולטים בתחומי הרבנות, הצינות, החברה, האמנות וכו'. החומר חייב, לצערי (מסיבות טכניות), להיות באנגלית.

אני קוראת לכל המעוניין לסייע בידי במציאת "קישורים" (LINKS), או בבניית אתרי הנצחה לעיירות שהושמדו בטרבלינקה, לפנות אלי ותבוא עליו הברכה.

EMAIL: ada01@netvision.net.il

URL: <http://www.geocities.com/Paris/Rue/4017/treblink.htm>

למשל פלוצק, עיירת סבתי בפולין: בניה הובלו לשחיטה בטרבלינקה, אחרי שגורשו לגיטאות שונים כבר ב-20

להלן רשימת קהילות ישראל הי"ד אשר הושמדו במחנה מות טרבלינקה, על ידי הגרמנים ועוזריהם ימ"ש, בשנת ה'תש"ד (1942 - 1943):

ADAMOW	KAMIENSK	OBLAS	SLUPIA NOWA
AUGUSTOW	KARCZEW	ODELSK	SOBIENIE JEZIORY
BARANOW SANDOMIERSKI	KIELCE	OPATOW	SOBOLEW
BIALYSTOK	KIELBASIN	OPOCZNO	SOCHACZEW
BIALOBRZEGI	KLESZCZELE	ORLA	SOKOLY
BIALA PODLASKIASKA	KLIMONTOW	OSIEK	SOKOLOW PODLASKI
BIALA RAWSKA	KNYSZYN	OSTROWIEC	SOKOLKA
BIELSK PODLASKIASKI	KOCK	OSTROW MAZOWIECKI	SOLEC NAD WISLA
BLEDOW	KOLUSZKI	OSTRYNA	SOPOCKINIE

BLONIE	KOLBIEL	OTWOCK	STARACHOWICE
BODZANOW	KONIECPOL	OZAROW	STANISLAWOW
BODZENTYN	KONSTANTYNOW	PACANOW	STASZOW
BRANSK	KONSKIE	PARYSOW	STERDYN
BROK	KOPRZYWNICA	PIASECZNO	STOCZEK P. SOKOLOWSKI
BUSKO ZDROJ	KORYCIN	PIONKI	STOCZEK LUKOWSKI
CIECHANOWIEC	KOSOW LACKI	PIOTRKOW TRIBULANSKI	STOPNICA
CIEPIELOW	KOZIENICE	PINCZOW	STROMIEC
CHECINY	KRYNKI	PLOCK	SUCHEDNIOW
CHMIELNIK	KUFLEW	POLICZNA	SUCHOWOLA
CHOROSZCZ	KUZNICA BIALA	POREBA	SULEJOW
CZESTOCHOWA	KUNOW	POROZOW	SZCZEKOCINY
CMIELOW	LATOWICZ	PORZECZE	SZCZUCZYN
DABROWA BIALA	LEGIONOWO	PRUSZKOW	SZRENSK
DOBRE	LIPSKO NAD WISLA	PRUZANY	SZYDLOWIEC
DRUSKIENNIKI	LUDWISIN	PRZEBORZ	SWISLOCZ
DRZEWICA	LAGOW	PRZEMYSL	TARCZYN
FALENICA	LAPY	PRZYGLOW	TARLOW
GARBATKA	LASKARZEW	PRZYSUCHA	TERESPOL
GARWOLIN	LIPNO*	PRZYTYK	TLUSZCZ
GLOWNO	LOCHOW	PULTUSK	TOMASZOW MAZ.
GLOWACZOW	LOSICE	RADOM	TRZCIANNE
GNIEWOSZOW	LOWICZ	RADOMSKO	UJAZD
GOLEDZISZOW	LODZ	RADOSZYCE	WARKA
GONIADZ	LUKOW	RADZILOW	WASILKOW
GORZKOWICE	LUNNA	RADZYMIN	WAWER
GORA KALWARIA	LYSKOW	RAJGROD	WARSZAWA
GRAJEWO	MAGNUSZEW	RAWA MAZOWIECKA	WEGROW
GRODNO	MAKOW MAZOWIECKI	REMBERTOW	WIERZBNIK
GRODZISK MAZ.	MALKINIA	ROS	WISKITKI
GRODEK BIALA	MALOGOSZCZ	ROZANA	WISZNICE
GROJEC	MARIAMPOL	SANDOMIERZ	WLOSCZCZOWA
INDURA	MARIANOW	SARNOW	WODZISLAW
ILZA	MICHALOWO	SEROKOMLA	WOLANOW
INOWLODZ	MIEDZYRZEC PODLASKI	SEDZISZOW	WOLKOWYSK
IWANSKA	MILEJCZYCE	SIDRA	WOLOMIN
JADOW	MINSK MAZOWIECKI	SIECIECHOW	WOLPA
JANOW PODLASKIASKI	MLAWA	SIEDLCE	WYSZKOW
JALOWKA	MNISZEW	SIEMIATYCZE	WYSZOGROD
JANOW SOKOLSKI*	MOGIELNICA	SIENNICA	ZABLUDOW
JASIONOWKA	MORDY	SIENNO	ZAWICHOST
JEDLINSK	MOSTY	SKARYSZEW	ZWOLEN
JEDWABNE	MROZY	SKARZYSKO - KAMIENNA	ZARKI
JEZIORY	NASIELSK	SKIDEL	ZARNOW
JEZOW	NOWY KORCZYN	SKIERNIEWICE	ZELECHOW
JEDZREJOW	NOWE MIASTO NAD PILICA	SLAWATYCZE	ZYRARDOW
KALUSZYN			

פגישת החברה הגניאלוגית הישראלית עם ד"ר סלי אן אמדור זק

הרייט קסו

ליום פרויקט דומה לפרויקט JRI בפולין. בישראל לא יוקם מרכז לתולדות המשפחה (FHC) מטעם המורמונים, מסיבות פוליטיות. המורמונים ממשיכים לצלם במיקרופילם רישומים שיש בהם עניין לגיאלוג היהודי, לדוגמה רישומי הלידות, הנישואין והפטירות בליטא.

לאחר מכן היא שוחחה על האפשרויות לחפש שורשים במזרח אירופה. יש להבין את ההיסטוריה של הזמנים ההם, את אורה החיים של המשפחות ואת הדרך שבה הן פעלו. למשל, מנהגי נתינת השמות, ביניהם הוספת שם כשהילד (או המבוגר) היה חולה, כדי לגרש את מלאך המוות, או הנוהג לשנות את שם המשפחה של הבנים כדי למנוע את גיוסם לצבא. את תקנות הצארים הנוגעות ליהודים אפשר להשיג בווינגטון ארה"ב. יש לזכור גם שבדרך כלל תושבי הכפרים ערכו את טקסי הנישואין בעיירת השוק, נשאר שם שבוע וערכו את סעודות שבע הברכות. הרישומים גמצאים בדרך כלל בעיירות האלה.

ד"ר זק הביאה מילע נוסף: בארכיון של גרודנו קיימים כל הרישומים של מחוז לידא (בלרוס), והארכיונים מוכנים היום לענות על שאלות, יותר מאשר בעבר. מוזיאון השואה בווינגטון יכול לספק את רשימת הארכיונים. הארכיון של לבוב הוא הגדול ביותר ויש בו, בין היתר, הצהרות רכוש של יהודי וינה. ואחרון אחרון, ד"ר זק ציינה כי הספר של מוקוטוף ואחרים *Where Once We Walked* יעבור עריכה מחודשת בסוף השנה.

ההרצאה היתה מעניינת ומלאת מידע גיאלוגי חשוב.

הפגישה התקיימה ב-8 במרס, במכון ליאו בק בירושלים. המרצה האורחת מארצות הברית היתה ד"ר סלי אן אמדור זק (Dr. Sallyann Amdur Sack), העורכת של כתב העת *אבותינו* ומרכזת התכניות בכנס 2000 של האיגוד הבינלאומי לגיאלוגיה יהודית בסלט לייק סיטי. שיחתה התרכזה בנושאים הבאים: ההתפתחויות האחרונות ב"יד ושם", פרויקט המורמונים לצילומי תעודות ו"המרכז לתולדות המשפחה" של המורמונים (Family History Center – FHC), וייעוץ לגבי מחקר תולדות המשפחה שם.

ד"ר אמדור זק השתתפה ב"כנס השמות" ב"יד ושם", שהתקיים בד בבד עם חנוכת הבניין של הארכיון והספרייה. היא מסרה את הדברים הבאים:

1. מסד נתונים של "יד ושם", הכולל 2,000,000 שמות יוכנס לאינטרנט לקראת סוף השנה.
2. מוסדות אחרים, כמו קרן שפילברג, מוזיאון השואה בווינגטון, מוזיאון אושוויץ והצלב האדום הבינלאומי ימסרו את מסדי הנתונים שלהם ל"יד ושם". זוהי יוזמה משותפת, הדורשת מתנדבים שיכניסו את הנתונים. תהיה אפשרות לחפש לפי שמות של ערים ושמות של בני אדם, בצורות הכתיב השונות של השמות. ההגבלה היחידה תהיה התחשבות בצנעת הפרט. יהיה גם צורך להבטיח התאמה בין מסדי הנתונים השונים. "יד ושם" ישתתף בהכנת המפתחות.
3. תהיה "רשימה של רשימות" שתכיל 4,000,000 שמות, נגישה באינטרנט.
4. "יד ושם" תפעיל לחץ על משרדי רישום אזרחי הנמצאים ברחבי אירופה, לקבלת נתונים שיאפשרו

טקס חנוכת בניין הארכיון והספרייה של "יד ושם"

הרייט קסו

את זכר השואה, שלא תישכח. הרב ישראל מילר ציין כי 20 מיליון הדולר שנתקבלו על ידי "ועדת התביעות" באים מרכוש יהודי שאין לו יורשים ולא מהשילומים מגרמניה, וזהו זיכרון נאות לבספים בשואה. אבנר שלו דיבר על תולדות "יד ושם", ובעיקר על התיעוד של ההיסטוריון הפולני עימנואל רינגלבלום. שלו קרא חלק ממכתב שכתב ההיסטוריון לפני שהחביא את האוסף שלו, וציין כי האוסף נשמר כדי שהדורות הבאים יידעו מה קרה. ניתן לראות בטיפול באוסף הזה את תחילת

ב-7 במרס 2000 התקיים טקס חנוכת הבניין החדש של הארכיון והספרייה של "יד ושם". מלבד צמרת "יד ושם" נכחו גם אורחים נכבדים רבים ובראשם נשיא המדינה. הנאומים הקצרים עסקו בהיבטים השונים של השואה ובייסוד "יד ושם". שר האוצר, אברהם שוחט, העלה זכרונות על ילדותו בארץ בתקופת השואה ועל דאגת הוריו לקרוביהם שנשארו באירופה. פרופ' שבח וייס, שהוא ניצול שואה וראש בית הספר הבינלאומי ללימודי השואה הדגיש כי "יד ושם" קבעה לה למטרה לשמור

לאור ב-40 שפות, 130,000 תצלומים, ורבות עדויות של ניצולים, נוסף לסרטים, דברי אמנות וכ-100,000 כותרים וכתבי עת בשפות רבות. חלק מהחומר ממוחשב ונגיש בקלות, כגון דפי-העד והתצלומים, וניתנת עזרה בחיפוש החומר הנותר. כל זאת בבניין יפהפה שתוכנן על-ידי האדריכל דניאל לנסקי. באותו זמן התקיימו ב"יד ושם" גם כנס בינלאומי וסדנה הקרויים *רישום השמות*. טקס חנוכת הבניין היה מרגש, וניתן בכך האות לפתיחת מכון מחקר ממדרגה ראשונה, המוקדש לטרגדיה ההיסטורית שקשה להעריך את ממדיה. אין ערוך למשמעותו של מרכז מחקר זה, ולחשיבותו לגבי העתיד.

הפעילות של "יד ושם". צוינו השמות של התורמים השונים: ד"ר גרטנר מאוסטריה תרם למעבדה לשיחזור ולשימור תעודות, האחים בן מהולנד לפרוייקט המיחשוב, פרד קורט מארה"ב וגב' זיסה אייזמן-שוורץ ומשפחתה מפנמה לאולם הקריאה, יוגניה שפרבר-האלברייך מברזיל ליחידת המחקר ופאול ליפשוץ משוודיה למרכז המחקר. הארכיון והספרייה מכילים עדויות אישיות וזכרונות של ניצולים, רישומים של פושעי מלחמה, ותיעוד נאצי. בסיס נתונים ממוחשב של עדויות עומד לרשות הקהל, וניתן לערוך בו חיפוש לפי שמות אנשים ושמות מקומות. קיימים 55 מיליון מסמכים שלא הוצאו עדיין

מיחשוב דפי העד: פריצת דרך בחקר השואה ד"ר-פייר סטרוויס

נסיבות המוות. לעתים הוא כולל גם תצלום. הדיוק והשלמות של הפרטים תלויים במגיש או במגישה, בדרך כלל קרוב משפחה או חבר, המוסר את המידע על גורלו של מי שהכיר אישית. על כן, חתומים דפי העד כחותם אישי ובתחושה של אמת החסרים, למשל, בשמות שברשימות הנשלחים למחנות, רשימות האסירים במחנות או רשימות תושבי הגיטאות. נוסף על כך משמש המידע על מגישי דפי העד מעין עוגן למחקר לדורות הבאים.

כשני מיליון דפי-עד נאגרו ב"יד ושם". במקרים רבים קיימים מספר דפים לאותו אדם. ילדים מתחת לגיל 18 רשומים לרוב על דף ההורים. לכן אין בידי עובדי "יד ושם" מספר מדויק של הקרובות המתועדים שם. מספר גדול של דפים מולאו בשנות ה-50, וכל יום מגיעים דפים נוספים. בשנים האחרונות, אחרי נפילת חומת ברלין, גלי העליה מברית המועצות לשעבר, והרגשת רבים מניצולי השואה שהגיע הזמן למסור עדות (גם אם פותחים בכך פצעים ישנים ונסתרים) נוצר מצב שהביא להגדלת האוסף. אנו מאמינים כי השימוש במסד הנתונים יגביר מגמה זו.

* * *

בשנת 1989 עשיתי את החיפוש הראשון בהיכל השמות. מאז ועד לעת האחרונה, יכולתי רק בקושי לחפש לפי שם המשפחה בלבד. הפקיד בהיכל השמות עמד על כך שארשום במדויק את השם הפרטי, את שם המשפחה ואת מקום המגורים של האדם שאני מחפש. אז בדק הפקיד את המיקרופילמים של האוסף, ללא אפשרות של חיפוש שמות אלטרנטיביים או חיפוש חוזר. יותר מכך, המיקרופילים לא תמיד היה מעודכן. אם מישהו חיפש שם יהודי מקובל כמו גולדברג, למשל,

מוסד "יד ושם" ממשיך בפרוייקט הפיתוח והאירגון מחדש. רשות הזיכרון לקדושי השואה פתחה את בניין הארכיון והספרייה החדשה. הבניין ממוקם בהר הרצל, סמוך לבית הספר ללימודי השואה, בנוי באדריכלות מרשימה ומשקיף על הרי יהודה. המבקר מתרשם מהתכנון היפה והפונקציונלי. שני אולמות, משותפים לארכיון ולספרייה, מכילים מחשבים, קוראי מיקרופילמים ומדפסות לשימוש הציבור. ספרי היען נמצאים על מדפים פתוחים, למעט "ספרי יזכור" הסגורים בארונות זכוכית והגיתנים לקריאה על-פי דרישה. הצוות אדיב ומוכן לעזור.

חנוכת הבניין, בנוכחות נשיא המדינה עזר וייצמן ואורחים נכבדים אחרים, נערכה בד בבד עם כנס אקדמי בינלאומי בן יומיים, בנושא שמות יהודיים, ובכנס הוצג בפעם הראשונה לפני קהל בינלאומי של מדענים וארכיונאים מסד הנתונים הממוחשב של דפי-העד ואוסף הצילומים הממוחשב.

מיחשוב דפי העד ב"היכל השמות" הוא מאורע שהגניאלוגים חיכו לו זה זמן רב, וגמולו בציודו. דפי עד, המכילים מידע על הנספים בשואה, הוגשו על-ידי ניצולים מתחילת שנות ה-50, ואוחסו בהיכל השמות. דפים אלה היוו אמצעי זיכרון, הן בקנה המידה האישי והן בקנה המידה הציבורי. לעתים קרובות היוו דפים אלה בהיכל השמות את הדבר הקרוב ביותר למקום קבורה, והם מתקבלים בבית המשפט כראיות חוקיות. דף-עד הוא טופס שאפשר למלא לכל קרבן שואה יהודי מעל גיל 18. גיתנים בו פרטים ביוגרפיים (שם, תאריך ומקום לידה, הורים, בן/בת זוג, מקצוע, אזרחות, מקום המגורים לפני המלחמה ובזמן המלחמה) ואפשר גם

הפרטים הביוגרפיים באותיות עבריות או לטיניות, כפי שהם הוקלדו בזמן הכנסת הנתונים.

אני חייב להודות, כי בעבר נשאר מילים רבות בצילום המיקרופילם בלתי מזהות, ועכשיו ניתנה לי הזדמנות נוספת לפרש בצורה נכונה את המילים שנכתבו בזמן על-ידי הניצולים ברגעי מתיחות נרגשים ולכן אפשר היה בקושי לקרוא אותן.

נשים בשואות רשומות בדרך כלל לפי שם המשפחה של הבעל, ולכן אי אפשר היה לחפש אותן על המיקרופילם, אם שם הבעל לא היה ידוע. הפעם מצאתי מספר נשים בשואות לפי שמותיהן לפני הנישואין, דבר שלא הייתי יכול לעשות קודם.

התוכנה מציעה צורות שונות של חיפוש שמות. אפשר לחפש את השם לפי האיות המקובל (איות מדויק), ואפשר להורות לתוכנה לחפש לפי דמיון פונטי לשם שמחפשים (ללא צורך להכניס את ערך ה-Soundex). אפשר לחפש לפי תבנית העיצורים של השם (בלי להתחשב בשינויים בתנועות) או לפי השורש האטימולוגי של השם. פעולת המחשב היא כמובן יותר אטית במקרים אלה, אך שווה להקדיש לכך את הזמן, כי שמות אנשים ושמות מקומות נכתבו במגוון רחב של צורות, לרוב בלתי צפויות. לדוגמה, השם שנכתב בעברית *דויטש* נכתב ברשומה *Dojtsz*, רחוק למדי מהמצופה *Deutsch*.

חיפשתי גם את שמות האנשים שהגישו את דפי העד. אם מישהו הגיש דפים לכמה מקרובי משפחתו, כדאי מאוד לבדוק

את כולם. בצורה זו הצלחתי לחשוף את גורלן המר של כמה מנשות הדודים ובני הדודים שלי, שלא ידעתי את שמות המשפחה שלהן.

בדיקה אחרת שעשיתי מראה גם היא את כוחה של המערכת. חיפשתי את כל הקרובות שמקום מגוריהם היה סטאסוב, עיירה שאבי-סבי חי בה. לפני מלחמת העולם השנייה היו בסטאסוב 4,800 יהודים (מתוך 9,150 תושבים), ורק כמה מאות מהם שרדו. מסד הנתונים הביא רק 1,100 בני אדם מתוך המספר המשוער של הקרובות, 4,500. אני מקווה לחלק רשימה זו למשתתפי טקס ה"זכור" לקהילת סטאסוב בארץ ואולי יהיה אפשר למלא את החסר.

אלכס אברהם, מנהל "היכל השמות", תיאר את הפוטנציאל של האוסף לגבי מחקרים מדעיים של השואה. רשימה זו של שני מיליון שמות היא, מבחינה סטטיסטית, מידגם מייצג של היהודים שניספו בשואה. לדוגמה, הוא מנה את כל הקרובות בשם ברקוביץ בכל מדינה, ושקלל מספרים אלה עם המספר הכללי של קרובות בכל מדינה, ומצא באילו אזורים היה השם הזה נפוץ ביותר.

* * *

המערכת קרובה לתפקוד מלא, אם כי יש עוד צורך בהתאמות מסוימות. יש לי מספר הצעות לשיפור: הדפים מופיעים ב-75% מגודלם המקורי (פורמט A4),

הוא מצא קרוב לוודאי מספר אנשים בשם אברהם גולדברג, אבל לא היה יכול לראות אחרים בשם גולדברג שעבורם נמסרו דפים. היה כמעט בלתי אפשרי לבדוק את הדפים הרבים של ברקוביץ, הורוביץ או הופמן, או לבדוק איתים אלטרנטיביים של השמות. לכן התמקדתי בשם המשפחה של אבי, סטרוויס, בשל נדירותו. גיליתי 14 דפי עד בשם זה, ודרכם הצלחתי להתקשר עם שני בני-דוד של אבי. אולם לא ניסיתי אפילו לחפש את אבותי האחרים, בשמות רוניק, פֶּטְסֶנִיק ומייל.

מאחר שלא הייתי יכול לערוך חיפוש נרחב במיקרופילמים, מילאתי מספר דפים בלבד, לבני משפחתי הקרובים ביותר, בתקווה שאחרים מילאו דפים לקרובים הרחוקים יותר.

מכל זאת אפשר לראות עד כמה היתה שליפת השמות קשה ובלתי יעילה. לפני מספר שנים, התחילה "יד ושם" סוף סוף למחשב את הדפים החדשים שנתקבלו, ואף להוציא רשימה של שמות משפחה. אך כל זה עדיין לא היה מספיק. היום, החלום לאפשר חיפוש ישיר של שמות דרך המחשב הפך למציאות.

* * *

פרוייקט זה התאפשר בעזרת המימון שסופק על-ידי הגוף המטפל בחשבונות בנק רדומים בשווייצריה, שהניח שיוכל לאתר את היורשים דרך דפי-העד.

פרוייקט המיחשוב הוא הצלחה גדולה, ואביא כאן, בקווים כלליים, את השלבים השונים של התהליך.

המיחשוב: כל דף מקורי נסרק על-ידי סורקים משוכללים ומהירים לתמונות דיגיטליות בשחור-לבן (פורמט JPEG).

הכנסת הנתונים: כל הפרטים, הכתובים בכתב-יד בכל דף, מפוענחים בתמונה הדיגיטלית שהתקבלה, מתורגמים ומוקלדים במחשב, באותיות לטיניות ועבריות, בצורה דומה עד כמה שאפשר למקור. מידע על מגיש הדף (השם, הכתובת, הקרבה המשפחתית לקרוב, תאריך הגשת הדף) מוקלד אף הוא.

אימות: הנתונים נבדקים בקפדנות. שמות בעייתיים מוגשים לצוות מלומדים לבידור.

בכתבה תוכנה מיוחדת, שאיפשרה את הגישה לאוסף נתונים ממוחשב זה, ומכל עמדת מחשב בארכיון ניתן להגיע מייד לשני מיליון הדפים. אפשר לחפש במסד הנתונים על-ידי הכנסת שם, מקום לידה או אורחות... למעשה כל פריט הנמצא בדף. אפשר לחפש גם לפי שאלות בעלות קריטריונים רבים (כגון חפש את השם X במקום Y). המערכת גמישה ביותר עם מימשק משתמש אינטואיטיבי מאוד עבור משתמש הרגיל לגלוש באינטרנט.

התשובה לשאלתה היא רשימה של כל האנשים התואמים את קריטריון השאלתה. כל אחד מזהה לפי שם המשפחה, השם הפרטי ומקום המגורים (אם ידוע). ואז, על-ידי הקלקה אחת (אחרי שבחרים אדם מסוים מהרשימה) ניתן לראות את תמונת דף-העד או את

בסיכום, "יד ושם" הביאה לפריצת דרך אמיתית בחקר השואה ובתיעוד קרבנות הנאצים. יעקב לוזוביץ, מנהל הארכיון של "יד ושם", אמר כי המערכת תועבר בסופו של דבר גם לאינטרנט. אני מקווה מאוד שכך יהיה, ואני ממליץ לכל המעורבים בחקר השואה לבקר בינתיים ב"יד ושם". הדבר כדאי!

שעות הפתיחה של הארכיון והספרייה: יום א' עד יום ה' בשעות 9.00 עד 16.00. "יד ושם" מקווה להרחיב את שעות הפתיחה לערבים או ליום ו'.
טפסים של דפי-עד ניתן להשיג באתר
<http://www.yad-vashem.org.il>

דבר שמכביד על הקריאה. תוכנה שהיא בשימוש הצוות מאפשרת zoom וכך משמשת כזכוכית מגדלת. חבל שאין מאפשרים גם למבקרים להשתמש בתוכנה זו. אין אפשרות לקבל את התוצאות בצורת קובץ, שהשתמש יוכל לשלוח אותו לעצמו בדואר אלקטרוני. בדקתי כ-100 דפים ומצאתי שהנתונים המוכנסים הם בדרך כלל שלמים ונכונים, אם כי מצאתי כמה פירושים לא נכונים, ואני מציע לבדוק גם את התמונה וגם את ההדפסה, כדי לפרש נכונה את האינפורמציה. מאחר שעבדתי ישירות עם מסד הנתונים, זמן ההמתנה היה סביר, כל זמן שלא הכנסתי שאילות ארוכות. כאשר הנתונים יעלו על האינטרנט יידרש יותר כוח.

מקורות מידע - על קהילות ספרד והמזרח לבנה דינרמן

בעיקר קהילות ספרדיות ועדות המזרח. כמו כן נמצאים בו 80-90 כתבי יד באותיות רש"י ובכתב "סוליטריאו" (כתב היד של כתב רש"י).
המעוניינים בפיענוח מכתבים או כתבי יד בכתב זה יכולים לפנות לקבלת עזרה למנהל המכון, מר אבנר פרץ, לפי הכתובת:
מכון מעלה אדומים
ת"ד 35
מעלה אדומים 90610

בשנת 1992 הוקם המכון "מעלה אדומים" לתיעוד שפת הלאדינו ותרבותה. המכון הוקם בעידודה של עמותת "ספרד" ובעזרתו וייעוצו המדעי של המכון "אריאס מונטאנה" (Arias Montana) במדריד, העוסק בתרבות יהדות ספרד.
המכון נמצא בעיר מעלה אדומים, ויש בו מאגרים ממוחשבים של שירים בלאדינו, בכל הסוגות (ז'אנרים), המושרים ע"י המידענים (אינפורמנטים) מן הארץ ומן התפוצה הספרדית בעולם.
במכון אוסף ספרים בלאדינו בנושא קהילות ישראל,

הכנס הבינלאומי לגניאלוגיה יהודית – ירושלים 2004

ובשנת 1999, בכנס של IAJGS בניו-יורק, השתתפו מעל ל-1200 איש.
הכנס הקרוב יתקיים בתאריכים 9 עד 14 ביולי 2000, בעיר סלט לייק סיטי (Salt Lake City) במדינת יוטה בארצות הברית. ניתן לקבל מידע על כנס זה באתר
<http://iajgs.org/slcy2k>

אם ברצונכם לקחת חלק בארגון הכנס של שנת 2004, אנא התקשרו לגב' מטילדה טג'ר, מזכירת החברה הגניאלוגית הישראלית, בכתובת האלקטרונית:
igs@lexicom.co.il

הנהלת האיגוד העולמי של החברות הגניאלוגיות היהודיות IAJGS בחרה בירושלים כמקום הכנס הבינלאומי של איגוד החברות הגניאלוגיות היהודיות בשנת 2004.
הכנס של IAJGS הוא האירוע השנתי המרכזי בגניאלוגיה היהודית. הכנס מאפשר לקבל מידע על ההתפתחויות האחרונות בתחום, ולפגוש חוקרים בינלאומיים מן השורה הראשונה. החברה הגניאלוגית הישראלית והחברה הגניאלוגית בגליל הציעו לארח ולארגן את הכנס בירושלים.
בשנת 1994 השתתפו כ-250 איש בכנס בירושלים,

אתרי אינטרנט בגניאלוגיה יהודית

הרייט קסו

הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, הארכיון הציוני המרכזי, איגוד הארכיונים בישראל, ארכיון מדינת ישראל וארכיונים אחרים.

הארכיון המרכזי לתולדות עם ישראל

<http://sites.huji.ac.il/archives>

E-mail archives@vms.huji.ac.il

אתר זה מכיל את אוסף דיאמנט ותעודות משפחתיות מגרמניה, הולנד, פולין וארגנטינה.

הארכיון הציוני המרכזי

<http://www.wzo.org.il/cza>

E-mail cza@shani.net

זהו הארכיון ההיסטורי של האירגון הציוני העולמי, של הסוכנות היהודית, של קרן היסוד, ושל הקונגרס היהודי העולמי. יש בו גם מספר ארכיוני פרטיים של פעילי התנועה הציונית אשר התגוררו בארץ. אתר זה מכיל, בין היתר, את מפקד האוכלוסין בירושלים, 1939, רישומי בחירות, העפלה, רישומי עולים חדשים ועוד.

איגוד הארכיונים הישראלי

<http://spinoza.tau.ac.il/aa/assoc.htm>

E-mail archives@vms.huji.ac.il

באתר רשימה של הארכיונים העיקריים בארץ: ארכיון המדינה, יד ושם, ארכיוני ערים, ארכיוני תנועת הקיבוצים.

קישורית המוזיאונים מובילה לאתרים הבאים:

בית לחמי הגיטאות הכולל מזיאן, ארכיון, וספרייה

<http://www.gfh.org.il>

בית טרזינשטאט קיבוץ גבעת חיים איחוד

<http://www.cet.ac.il/terezin>

וכמו כן: <http://www.cet.ac.il/history/terezin>

מאגר מידע של אסירי גיטו טרזנשטט/טרזין

בית התפוצות

בית התפוצות כולל בתוכו מאגר גניאלוגי חשוב מאוד

עומד לרשות הציבור דרך האתר:

<http://www.bh.org.il>

המזיאן להנצחת יהודים דוברי הונגרית

<http://www.hugjewmus.org.il>

המרכז למדרשת יהדות בבל

<http://www.BabylonianJewry.org.il>

כל הכתובות הנ"ל נשלפו מאתר אחד בלבד, אתר הבית של החברה הגניאלוגית הישראלית (IGS), ואנו שמחים להגיש אותם לקוראית.

עם פריחת האינטרנט כמכשיר מחקר ייחודי, הפכה גם הגישה לאתרים העוסקים בגניאלוגיה יהודית למשימה פשוטה למדי. אפשר לשבת לפני המחשב ולעקוב אחרי אילן היוחסין של המשפחה, בעזרת לחיצה על כפתור העכבר בלבד. יש אתרים המוקדשים לעיירות באירופה שלפני המלחמה, לערים, וליחידות גיאוגרפיות אחרות. ניתן למצוא אילנות של יחידים ואילנות קולקטיביים של קבוצות גדולות, וכן מוזיאונים, ארכיונים, ספריות, מוסדות אקדמיים ומוסדות ממשלתיים היכולים לספק מידע על קרובי משפחה. יש אתרים של חברות גניאלוגיות ושל קבוצות בעלות עניין משותף (SIG). מסדי הנתונים הם מסוגים שונים, החל מדפי-עד של "יד ושם" ועד ל"פרוייקט בתי העלמין היהודיים", וניתן למצוא באתרים תוכנות גניאלוגיות שבעזרתן אפשר להכניס סדר בכל המידע הזה.

לבסוף, קיימים אתרים המגישים רשימות של אתרים למחקר גניאלוגי, ואני בטוחה שדילגתי על חלק מדרכי המחקר הנגישים באינטרנט. נשמח אם קוראית יתרמו מידיעותיהם ויוסיפו מידע.

אנו מקווים להביא בכל גיליון של עיתוננו מבחר אתרים בתחום הגניאלוגיה היהודית. הפעם אני מבקשת להגיש מספר אתרים ישראליים. אני מודה למטילדה טגר על שסיפקה לי חלק גדול משמות האתרים.

החברה הגניאלוגית הישראלית.

The Israel Genealogical Society

<http://www.isragen.org.il>

תוכן העניינים:

מידע כללי

פעילויות

ספרי יזכור

פרסומים

קישוריות

חדש באתר

מפת האתר

האתר הוא עדיין בבנייה (החלקים המסומנים בכוכבית), אך בארץ זהו המקום שבו יש להתחיל את המחקר הגניאלוגי באינטרנט.

הקישוריות מכילות את המדורים הבאים: ארכיונים, אתרי זיכרון*, מוזיאונים, מוסדות, אוניברסיטאות, ספריות*, עיתונים וכתבי עת, חנויות ספרים*.

קישורית הארכיונים מכילה את המדורים הבאים:

ביקורת ספרים

הן אלברט, שידלו, שטרן, פלדמן, פינקלשטיין, פודמסקי, פודחלבניק ועוד. מאלפת במיוחד היא המסכת של השמות הפרטיים והכינויים ביידיש, ותרגום חלקם לפולנית. חוקר הגניאלוגיה ימצא בספר אוצר בלום של ידיעות, שמות והסברים, והבנה של החיים היהודיים באותה תקופה, אף אם לא ימצא שמות ממשפחתו. בפרק מיוחד מגולל המחבר את קורותיו וקשייו בתקופת השואה, בריחתו לברית המועצות, פטירת אחיו, עלייתו ארצה והקמת משפחתו בישראל.

Mohelbuch, Lazarus Lieber Dreyfuss aus Eendingen/Kanton Aargau und seine Familie. 65 Beschneidungen 1827-1863. Menes Verlag, Baden, Switzerland, 1999, 78pp. Address: P.O.Box CH-5405, Baden, Switzerland, 25 Swiss Francs.

ספר המדהל, לצרוס ליבר דרייפוס ומשפחתו מאנדינגן, קנטון ארגאו (שוויצריה), 65 מילות 1863-1827.

אסתר רמון

בספר מופיעים צילומים של כל דפי הספר ותעתיק בגרמנית שנעשה על ידי פטר ויילר. פטר שטרן עיבד את החומר בצורה נאה כשהוא מראה את קשרי המשפחה, אירועים חשובים וקשרים עם מוהלים נוספים.

הספר הוא מקור חשוב לגניאלוגים החוקרים אזור זה של שוויצריה. הוא מכיל עצי משפחה של הצאצאים של גטש ופרומט דרייפוס-בולאג, מישל דרייפוס, יעקב ומריון דרייפוס-וייל וליבר דרייפוס. הספר מעוטר בצילומים של אישים, מסמכים, מצבות וקטעי עתונים, ומצטיין בעיצובו. הספר המקורי נמצא במוזיאון היהודי בבזל. עותק של הספר בהוצאה הנ"ל נמצא בספרייתנו. אפשר להזמין את הספר במערכת הנ"ל. מחירו 25 פרנקים שוויצריים.

Esperanza y Realidad, Isaac Dabbah Askenazi. Mexico, 1982.

תקוה ומציאות, יצחק דבאח אשכנזי.

לבנה דינרמן

שישים שנה לאחר שנוסדה הקהילה החאלבית במכסיקו (1912) כתב יצחק דבאח אשכנזי, שהגיע למכסיקו מחאלב עם הוריו כילד, את הספר הנ"ל, לאור הערכים, המסורת והתרבות של קהילה זו, אשר הולכים ומתכסים בערפל הזמן.

הספר נכתב לזכר הוריו, שלמה דבאח סיתהון וניצה אשכנזי, במטרה לתעד מנקודת מבטו את תולדותיה של הקהילה החאלבית במכסיקו: ההגירה, ראשית ימיה,

פנקס הכתובות של הקהילה הפרוטוגאלית בתוניס (תר"ג- תר"ד), מאת אברהם הטל ויוסף אביב"י. ירושלים, מכון בן צבי, תש"ס. פא, 75 ע'.

מטילדה טג'ר

כבר ב-1989 פירסמו המחברים ספר באותו נושא, אשר כיסה את השנים 1788-1824 וכן 1853-1873. אוסף הכתובות הנוכחי משלים את הכרך הראשון, ושלא כקודמו, הינו דו-לשוני, עברי-צרפתי.

גם הפעם הוסיפו המחברים מספר מפתחות המקלים על החוקר: מפתח שמות החתנים, מפתח שמות הכלות, מפתח שמות החתומים: דייגים, פרנסים ועדים. בספר הראשון תוארו 1031 כתובות, ובספר שלפנינו הובאו 233 כתובות מהתקופה 1843-1854. בשני הספרים, סדר הכתובות הוא כרונולוגי.

בדרך לא דרך הגיעו צילומי ספרי רישום של הנישואים בקהילה הפרוטוגאלית בתוניס אל המחברים, אשר החליטו כי חובתם לפענח את הכתוב ולפרסמו. בכך הושלם כיסוי כל התקופה: 1788-1873. ידוע למחברים כי לקהילה הפרוטוגאלית של תוניס היו ספרי רישום הנישואים משנת 1754 ועד 1917.

לאה, מאת דוב בערל אלברט, הוצאת המחבר 1998, 493 עמודים

יוסף רום

המחבר, יליד פלונסק (1919), כתב את הספר לזכר אמו לאה אלברט, לבית ברל בן יצחק שידלו (Shidlo), שנולדה ב-1893 בכפר גאלומין, ליד פלונסק. הספר כתוב בגוף ראשון, והמחבר, ששם לו למטרה להנציח את בני משפחתו ובני עירו, מתאר את קורותיו, קורות משפחתו וקורות הקהילה היהודית בפלונסק. מתוך היכרות יומיומית ובלתי אמצעית הוא מציג את הקהילה, את יחסי היהודים בתוך הקהילה, את היחסים בינם ובין שכניהם הפולנים והיחסים עם השלטונות. מתוארים הקשיים של חיי יום-יום, הפרנסות, המסחר, יום השוק, הגופים התרבותיים והציוניים בקהילה, מוסדות ציבוריים וחיי התלמידים. מובאים גם שמותיהם וכתובותיהם של בעלי מקצוע שונים בעיר, ולעתים אף תיאור תכונותיהם הייחודיות, שמות הרחובות בעיר, המוסדות, העסקים והמסעדות בכל רחוב. כמו-כן מובאים סיפורים ואפיונות מחיי הקהילה בעיר, תוך הזכרת שמות המעורבים מפלונסק ומהעירות והכפרים הסמוכים. עשרות שמות של יחידים ושל משפחות שזורים בסיפורים אלה, בדרך כלל בהוספת פרטים אישיים ואף הזכרת הקרובים בישראל ובחוץ לארץ. בני המשפחה מתוארים, מטבע הדברים, בפירוט רב וביצורף תצלומים רבים, בייחוד של דור ההמשך בישראל. המשפחות הקשורות למחבר והמוזכרות בספר

האנשים, הנשים, הילדים וכל הפעילים למען הקהילה, וכן אירועים חשובים בתולדותיה. אנשי הקהילה קשרו את גורלם בגורל מכסיקו, ותרמו רבות לכלכלתה ע"י פיתוח המסחר והתעשייה ועוד. כל אלה, כולל שמות, ניתן למצוא בספר זה.

מנהיגיה, ערכיה, מסורתה ותרבותה, למען יידעו ויכירו הדורות הבאים את הערכים, המנהגים והמסורת שהיה רוצה לראותם משתקפים גם בילדיו, בנכדיו ובניניו. הספר מתאר את עיצובה והתגבשותה של הקהילה הסורית בכלל, והחאלבית בפרט, במכסיקו, ומוזכרים בו

ספרים חדשים

זהו מקור חשוב להיסטוריון ולחוקר תולדות המשפחה, המביא רישומים מדויקים של נישואים שהתקיימו בבית הכנסת הגדול בלונדון, בתקופה של 1791-1830. הרישומים כוללים את שמות הכלות והחתנים ואבותיהם, בעברית ובאנגלית. יש כ-2,000 רישומי נישואים הכוללים 5,000 שמות ומידע נוסף. לרישומים מפתח מפורט, המאפשר חיפוש נוח. חלק מהפריטים מלווים בהערות העורך ובמראי מקומות המפנים למקורות נוספים. מידע נוסף (הזמנות, מחיר וכ"ו) ראה בחלק האנגלי של גיליון זה.

Shmuelevitz, Areyh. Ottoman History: Jewish Sources, Istanbul, Isis Press, 1999. שמואלביץ אריה. היסטוריה עות'מנית, מקורות יהודיים.

Price: US\$12.00 + \$1.60 postage to U.S. address. Orders to: D.S. Wilson, 4107 Division St. Los Angeles, CA 90065. U.S.A.

Great Synagogue Marriage Records 1791-1830.

Revue du Cercle de Généalogie Juive, No.60, Tome 15, Hiver 1999

סיכמה: מטילדה טג'ר

Oran - 125 רישומי נישואין בין השנים 1879-1878
750 רישומי לידות בין השנים 1862-1856
50 רישומי פטירות ב-1891.
המחברים מביאים כדוגמה את לוח הנישואים שנרשמו ב-Constantine בשנת 1846.

לידות מחז"ץ לבישראל בגליציה בין השנים 1800-1918, מאת Stephane Toublanc
כתוצאה של חלוקת פולין, גליציה עוברת להיות חלק של הממלכה האוסטרו-הונגרית מ-1772 ועד 1918. במטרה לצמצם את התפשטותה של האוכלוסייה היהודית המרובה אשר נחשבה כלא מפותחת מבחינה חברתית ותרבותית, חוקקה הממשלה חוק ב-1789 אשר קבע כי היהודים החפצים להינשא חייבים לקבל אישור לכך מהשלטונות וכמו כן חייבים להמציא תעודות המעידות על רמה כלכלית מסוימת. התוצאה מחקיקה זאת הייתה כי רוב הלידות הפכו ל-"לא-חוקיות" והילוד נשא את שם משפחת אמו. עובדה זאת מסבכת בצורה ניכרת את תולדות המשפחות האלה.

היהודים ומגפת הדבר ב-1636 בעיר מצ' שבצפון-מזרח צרפת, מאת Pascal Faustini
אוכלוסיית העיר מצ' הוכתה פעמים ב-1636, פעם בגלל מלחמת שלושים השנה ופעם נוספת בגלל מגפת דבר. בארכיון העיר גילה המחבר מסמך נדיר ובו רשימה של 4,430 נפש אשר מתו במשך שנת 1636, ביניהם 75 יהודים. המחבר מביא את הרשימה הכרונולוגית של קורבנות אלה שזיהה בספר הזיכרון של העיר.

רישומים אזרחיים של יהודי אלג'יריה, מאת Fernand Deray, Annik Forgens, Roland Gozlan
המחברים מפתחו את הנתונים הבאים עבור:
Constantine - 2800 רישומי פטירות בין השנים 1843-1885
606 רישומי נישואין בין השנים 1846-1865
1000 רישומי לידות בין השנים 1844-1851
ב-4400 תעודות אלה רשומים קרוב ל-25,000 שמות
Mostaganem - 300 רישומי נישואין בין השנים 1854-1891

בהתאם לחוקת מרוקו, חברות הצדקה בקהילה היו חייבות לבחור את נבחריהן כל שלוש שנים. יצחק פימיניטה, אביו של המחבר, החזיק פנקס בן 108 עמודים ובו רשימה של 2035 שמות גברים בעלי זכות בחירה, מתוך אוכלוסייה של 15,000 יהודים. המחבר מוסיף ניתוח סטטיסטי של שמות המשפחה.

משפחות ספרדיות: תולדותיהן ושושלת היהודים שלהן: ביבליוגרפיה של ספרים הנמצאים בספריות בירושלים: מאת מטילדה טג'ר

הספריות הנסקרות הן בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי וספריית יד בן-צבי. המחברת חילקה את מאמרה לשני חלקים: בחלק הראשון נמצאים הספרים "כללי", שהיינו ספרים הדנים במספר משפחות, ובחלק שני מוצגים 43 ספרים הדנים במשפחה אחת.

מגפת קדחת קטלנית באיזמיר ב-1889, מאת Laurence-Abensur-Hazan

בקיץ 1889 התחוללה מגפת קדחת קטלנית אשר התפשטה מביירות דרך הנמלים של לבנון וסוריה והגיעה לתורכיה. יותר מ-150,000 איש מתוך 200,000 תושבי איזמיר לקו במחלה המידבקת הזאת. הברון הירש שלח תרומה לקהילה לשם עזרה ותמיכה בנפגעי הקדחת, דרך חברת כי"ח באמצעות מנהלת בית הספר לבנות. המנהלת ערכה רשימות שמיות של כל המשפחות אשר קיבלו את העזרה הכספית. רשימות אלה נשתמרו בארכיון חברת "כל ישראל חברים". נוסף לשם המשפחה ולשם הפרטי ישנם גם הערות אישיות, לרוב בעלות ערך גניאלוגי חשוב.

רשימה חלקית של האוכלוסייה היהודית בטנג'יר שבמרוקו ב-1955, מאת Sidney Pimienta

Maajan – מעיין, ביטאון החברה הגניאלוגית היהודית של שווייצריה ושל המבורג

חוברת מס' 53, דצמבר 1999

סיכמה: אסתר רמון

החלק מהמבורג:

היהודים הקרקאיים, מאת Prof. Michail Agarunow

חוקר זה כתב ספר "הגורל הגדול של עם קטן" שהופיע במוסקבה ב-1995 וכן מילון טטסקו-רוסי (מוסקבה 1997). במאמר זה מופיע סיכום קצר של תולדות היהודים במקום.

Bremen באינטרנט, מאת Juergen Sielemann
באתר www.bremen.de מציעים קבלת מיסמכים מארכיון העיר ברמן.

המסע לברלין, מאת Juergen Sielemann
בתיאור הביקור של סניף המבורג במוזיאון היהודי החדש בברלין יש מידע רב על מקורות לגניאלוגיה יהודית בגרמניה.

בין הרזו המערבית ובין המבורג - משפחות לוריא, פיזה רדה לימה, מאת Michael Studemund-Halevy

נמצא כאן פירוט כתובות המצבות של המשפחות הללו, הלוקחות מתוך "לקסיקון ביוגרפי של הספרדים בהמבורג", מאת מחבר המאמר הזה.

החלק משווייצריה:

היהודים ב-Stuehlingen וצאצאיהם, מאת Peter Stein

המאמר מפרט את תולדות היהודים במקום בכלל ואת תולדות משפחת וייל בפרט. לביסוס הדברים הוא מפרט את המקורות, את כתובות המצבות, את רשימות התושבים והנישואים ואת הגיאוגרפיה של המקום.

השלמת לגניאלוגיה של David Wormser מ-Laurent Kassel, Winzenheim, מאת

זוהי תוספת למאמר של פטר שטיין ודניאל טייכמן על אותו הנושא, שהופיע ב"מעיין" מס' 50. במאמר זה מפרט המחבר את תולדות אבותיו הישירים.

רשימת האבות של Henry Spira

ברשימה זו מופיעים למעלה מ-400 שמות, עם פירוט תאריכי הלידה, מקומות הלידה, ותאריכי הנישואים והפטירה, וכמו כן הערות ביוגרפיות.

רשימת הנישואים של הרב שמעון בלום אלזס, מעובדת על ידי דניאל טייכמן

זו הרשימה השישית מתוך המקור, לאחר הפירסומים הקודמים על נושא זה. בחוברות "מעיין" הקודמות הופיעו גם רשימות המילות.

מכתבים למערכת

בהר הרצל הועברו כל אנשי הצבא לקבורה בהר הרצל, פרט לאלו אשר משפחותיהם התנגדו לפתיחת הקברים. וזו הסיבה לשטחים הריקים שבין הקברים. ביום ראשון כ"ח אלול תש"י (10.9.1950), בשעה 10 בבוקר, התקיימה הלווייתם של קדושי צה"ל אשר ארונותיהם הועברו מבית הקברות הארעי בשייך באדר לבית הקברות הצבאי בהר הרצל. ההלוויה יצאה מבית הכנסת ישורון. כמאתיים ארונות עטופים בדגלי הלאום (ביניהם ארונו של אבי הי"ד ובן דודתי הי"ד, שטרם מלאו לו 17) נישאו על גבי כלי רכב בשיירה אחת ארוכה שעברה בדומיה ברחובותיה של ירושלים האבלה, עד הגיעה להר הרצל, ולמנוחת העולמים של בניה, חלליה.

בכבוד רב,

יעקב טל טולידאנו

רמת גן, 24 בפברואר 2000

מערכת יקרה,

ברצוני להתייחס למאמרו של ישראל פיקהולץ, אשר התפרסם ב"שרשרת הדורות" כרך י"ד, מס' 2, בשם "ביקור בבית העלמין שייך באדר, ירושלים", ולהוסיף פרטים הידועים לי, ממקור ראשון.

בית העלמין שבשייך באדר, גבעת רם, הוקם תוך כדי הקרבות והמצור בירושלים, לאחר שבית העלמין הזמני של סנהדריה שבצפון ירושלים היה בטווח האש של חיילי הלגיון העבר-ירדני, ואי אפשר היה להשתמש בו. גם בית העלמין של סנהדריה הוקם לאחר שלא הייתה גישה לקבורה בהר הזיתים.

מר פיקהולץ כותב, בין היתר "...יש שטחים ריקים בין הקברים, כאילו היו שם קברים אחרים שהועברו למקומות אחרים, קבועים..." ובכן, בית העלמין שייך באדר שימש כבית עלמין ארעי, לקבורה של אורחים וחילים. כאשר הוחלט להקים את בית העלמין הצבאי

האח של האבא הוא דוד – מה הוא האח של הסבא? ומה היא האחיות של הסבתא-רבא?
בני זוגם של בנים ובנות הם חתנים וכלות, מהם בני זוגם של הנכדים והנכדות?
ומה הכינוי הנכון לבן/בת זוג? אישה ובעל? רעיה ואיש?
האם יש מקביל ל-Spouse האנגלי?
האם יש או צריך להיות מונח עברי לגניאלוגיה?
ככל שעוסקים יותר ב"עסקי המשפחה" מתעוררות יותר ויותר שאלות של מינוח עברי נכון ואחיד של יחסי משפחה, וסבורני שהחברה הגניאלוגית הישראלית היא זאת שצריכה ליזום, בהתייעצות עם האקדמיה ללשון העברית, יצירת מילון קצר למונחי משפחה.

בכבוד רב,

אלי סמסון

ת.ד. 5623 הרצליה 46156

samsonf@internet-zahav.net

3 במרס 2000

לכבוד מערכת "שרשרת הדורות"

כבר מימים-ימימה- עוד מימי הגת"ך - עסקו ועוסקים בתולדות ובשורשים של משפחות. בשפה העברית קיימת מונחים המתארים את בני המשפחה ואת יחסי הקרבה ביניהם. בכל זאת יש אי-ודאות, בלבול ומחסור במושגים וחוסר אחידות של מונחים רבים. להלן כמה דוגמאות ותהיות לצידן:

מדוע שמו של כתב העת שלנו שרשרת הדורות ולא שושלת הדורות? המונח שושלת הרבה יותר קרוב למונחי המשפחה מאשר המונח שרשרת הרי ישנה שושלת יחסין ושושלת מלכים.

ומה נכון יותר? שושלת יחסין או אילן יחסין? כאשר מדובר ב"שורשי" משפחה - המונח אילן יחסין נראה יותר מתאים. לאילן יש שורשים ולשושלת אין.

איך קוראים בעברית צחה לדור שלפני הסבא-רבא והסבתא-רבא? ומה בא אחרי הנכד והנין? ומה הם שילשים וריבעים?